

א אלה הדברים אשר דבר משה עם כל ישראל בעברא דידנא

לקט בהיר

רשי"ו

(א) הכתוב התחיל אלה הדברים, וצפוק ג' המחיל עוד הפעם ויהי בארבעים וגו' דיבר וגו', א"כ צ"ל פסוקים הללו לא ראינו שום דיבור (ג"א), עוד קשה לרבינו שצפוק ג' כתיב אשר לזה ה' אמו, וכאן לא כתיב שנלטהוה אלא אשר דבר משה (רא"ם), לזה תירץ שדברים רבים אמר משה צ"ל פסוקים הללו הגם שאינו נראה, והא"ל צפוק ג' התחיל לחזור וללמד אותם משנה תורה ככל אשר נזכר ה' (ד"ד), ועיין לקמן אות ג', ופי' דברי רבינו הם עז"ה: לפי שהם דברי תוכחות פי' בצפרי למדו חו"ל מאומרו אלה הדברים ולא אמר וידבר משה אל כל ישראל, וכי לא נתנבא משה אלא אלו בלבד והלא הוא כתב כל התורה כולה וכו' מלמד שהיו דברי תוכחות (ר"ל תיבת הדברים פירושו תוכחות) עכ"ל, הרי שדברי תוכחות הם, והאיך יש דברים אלו תוכחות, מפני שמנה כל המקומות שהכתיבו, לפיכך סתם רמזו מפני כבודם, אבל באמת דברים הרבה נאמרים בדיבור זה (מ"ה): (ב) פי' סגר וסתר והעלים, כמו (איכה ג' ח') גם כי אזעק ואשוע שם תפלמי

אור החיים

(א) א. אלה הדברים וגו'. אלה מיעט שהיה אמר אשר דבר משה שהם דברי עלמוי, שכל הספר תוכחות ומוסר ממשה לעובר פי ה', ואמרו ז"ל (מגילה ל"א): קלות שבמשנה תורה משה מפי עלמו אמרן, ואפילו מה שחזר ופירש מאמרי ה' הקודמין לא נלטהו עשות כן אלא מעלמו חזר הדברים, וחש הכתוב לומר כי כדרך שאמר משה מפי עלמו דברים כאלה כמו כן במאמרים הקודמין אמר משה מפי עלמו איזה דבר, לזה אמר אלה הדברים פי' אלה לבד הם הדברים אשר דבר משה דברי עלמו אבל כל הקודם דבר חומשים לא אמר אפילו אות אחת מעלמו אלא הדברים שינאו מפי המנארה כדכתיב בלל שום שינוי אפילו אות אחת יתירה או

אור בהיר

(א) וכי דברים הקודמים לא היו תורה שלימה בתמי'. (ב) רבים וכן שלימים עמדו בזה כי נראה להם לדבר זה, עוד מציאים מאמר חו"ל בסנהדרין צ"ט וז"ל ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עלמו זהו כי דבר ה' צוה עכ"ל הגמרא, ובאמת דברי רבינו המתברר ז"ל נכונים בלי שום גימגום כלל, ואמשול לך משל כשיאמר לך אדם שמאמר אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן הנחש מפי עלמו אמרן וכן דברי עלמו, או שמעו נא המורים המן הסלע וגו' משה מפי עלמו אמרן, מאמין לו, אלא אחרי כן אמר הקב"ה למשה לכתב בתורה ועשה ממנה תורה שלימה, ואם חיסר הסופר אפילו אות אחת ממנה הספר תורה פסול, כמו כן הדבר הזה, ויותר מזה כי משה רע"ה אדון כל הנביאים אמרן מפי עלמו ברוח הקודש שעליו שכינה מדברת ממחך גרונו ולא נלטהו בלו ללו לאמרן, אבל נלטהו אח"כ לכתב בתורה ועשה תורה תמימה, ומאמר חו"ל בסנהדרין גלוי לכל כן דעת שפירושו הוא שהאפיקורס והמבזה דבר ה' אומר שמהם אמר דברים מפי עלמו כלומר סדר וכתב בתורה מה שלא שמע ולא נלטהו חו"ש, וכל זה כבוד ופשוט, ואם יחשוב אדם שבמאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפנייהם יש ג"כ אפילו אות אחת שמשנה ברוח קדשו הוסיף או גרע חו"ש והקב"ה לזה לא אח"כ לכתוב כן, דבר זה צ"ל לשלול המתברר ז"ל בפירושו הנעים והערב. (ג) ומה היה חסר אם יאמר אשר דבר משה אל בני ישראל. (ד) ואם יאמר "ואלה" ביטל השבון ורמו זה.

אובח יתהון עי ועל דארניו ב מפני כבודן של הוכיח מקלחתי הייתם שומעים מכך וכך אילו כנסם כולם ואמר תשובה ישיב שם

סבור שהוא אכן טוה מתירא ליגע בה, או ישראל בטענתם מתו משה אל תתירא עכ' תיבת כל קא קשיא ל אחדים, הלא ישנס ד הקפיד על כולם, הלא להשיב על דבריו (ב) משנה תורה וכנ"ל:

שבהם דיבר הדבר עוד ירמוז על דרך אמר רבא ודברת מכאן שאכור לד והודיע הכתוב כי הדברים אשר דבר אשר לזה מה' לבד ודבריו אלה כל ר וחכמה ומוסר. עו כל הדברים חוץ מן אלו, ונתן הכתוב כי מלד מעלת המדבר ה' לב' אחיו ככתוב כל ישראל מלד מו ורמוז עוד באומרו

(ד) פי' אפילו מעלמו כי דברים אמתיים וחשובים. לפי שהיה מיד בליאית מ

אלה הדברים - אלו תורה שיהיה בה אמת ואלה מקומות

אונקלוס

דברים א דברים ב

אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הִירְדֵן בְּמִדְבָּר

אוֹכַח יְתוּחֹן עַל דְּחָבוּ בְּמִדְבָּרָא
וְעַל דְּאַרְגִּיזוּ בְּמִישְׁרָא קְקַבְרֵי יָם
רִשְׁיָי

לקט בהיר

מפני כבודן של ישראלים: אל כל ישראל. אילו הוכיח מקלתי היו אלו שבשוק אומרים אחס הייתם שומעים מכן עמרים ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו משיבין אותם, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו חסובה ישיב (סג): במדבר. לא במדבר היו אלה סבור שהוא אבן טובה נעל אותה ונכוה, לאחר ימים היה מהלך עם רבו וראה אבן טובה היה סבור בה שהיא גחלת והיה מתירה ליגע בה, אמר לו רבו טול אותה אבן טובה היא, כך אמר משה בשביל שאמרת להם שמעו נא המורים (וואו נדקו ישראל בטענתם מתוך גרם הזמרון - אודה"ח - ושאר מפ') נטלתי שלי מתחת ידיהן ועכשיו אני בא להוכיחם א"ל הקב"ה משה אל תחירא עכ"ל המדרש (ג"א - מ"ל), ועיין באות א', גם עיין לקמן באות כ"ג מה שכתבנו בשם אלשיך הק"י: (ד) חיבת כל קא קשיא ליה, הלא בכל פעם כשדיבר לישראל הייתה נמעמד כולם, אלא שאני תמיד שדואי שהיו חסרים בכל פעם אחדים, הלא ישנם דברים ומנוות שמבטלים ת"ת בשבילם, משא"כ עתה היה מקפיד על כולם (ג"א), והא גופא קשיא למה הקפיד על כולם, הלא כמה מהם לא היו בעולם בהכנסות אלו וכמעט כולם היו פחות מכ' שנה, ודאי כדי להראות שאין להשיב על דבריו (ב"ב), אבל בפסוק ג' כתיב דבר משה אל בני ישראל (ולא כל) משום שאינו דוקא מוסר ותוכחה אלא גם משנה תורה וכנ"ל: (ה) לשון לעג וניזוי הוא כשאינו מזכירו בשמו (במ"ח): (ו) פי' מואת התוכחה ומואת המוכחה לא

אור החיים

שבהם דיבר הדברים של התוכחות האמורים בענין. עוד ירמוז על דרך מה שאמרו בגמרא (יומא י"ט): אמר רבא ודצרת צם ולא דצרים בטלים ע"כ, מכאן שאסור לדבר זולת דצרי תורה ויראה, והודיע הכתוב כי משה רבינו ע"ה אלה הם הדברים אשר דבר כל ימיו מעלמו"ה) לצד הדברים אשר זכר מה' לדצרים, הא למדת שקיים ודצרת צם, ודצרי אלה כל רואה יעיד כי כולם דצרי תורה וחכמה ומוסר. עוד ירמוז על זה הדרך אלה פסל כל הדברים חוץ מאלה"ה שאין מדריגה שיהיה לדצרים אלו, ונתן הכתוב טעם מעלתם, א' אשר דבר משה מלך מעלת המדבר שאין כמוהו עליון כמו שהעיד ה' לב' אחיו ככתוב בתורה (במדבר י"ב ח'), ב' אל כל ישראל מלך מעלת המדבר אלו אומה שלמה, ורמוז עוד באומרו אל כל ישראל פי' לא לישראל

שהיו נמצאים נגלים שם צדור ההוא לצד היו הדברים אלה לכל ישראל אשר שם היו ואשר עתידים להיות, כי תורה קם משה דצריו עליונים אלו ועל כל ישראל לקיים כל דבר הכתוב דצרים אלה, הרי שאין דצרים בעולם במדריגה שיהיה לדצרים אלו, והוא מאמר אלה הדברים פי' ואין דומה להם:

אור בהיר

(ד) פי' אפילו מעלמו כ"ש מה שנטעה, או יהיה הפי' מעלמו זולת כששאלים ממנו דבר ודאי שהשיב בענין. (ו) שרק אלה נקראו דברים אמתיים ותשובים. (ז) לפי פשוטו למה להקדמה האות ובפסוק ג' חוזר ואמר דבר משה. ומה דנקט דוקא המראת ים סוף, לפי שהיה מיד בציאת מצרים, כלומר, בשלמה שאר המראות שפיר מוכיח אותם שהיו בן י"ט שנה בציאת מצרים ולא כמו במדבר והיו

ז
א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט
י
יא
יב
יג
יד
יה
יו
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נז
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז

בַּעֲרָבָה לְמֹל סוֹף בֵּין פֶּאָרְזָן וּבֵין תַּתְּפֵּל
וּלְבָן וַחֲצֵרֶת וְדִי זְהָבִי: אַחַד עֶשֶׂר

סוף בפארן דאתפלו על מנא
ובחצרות דאגניזו על בשרא ועל
דעברו עגל דדקב: ב מדרק חד

לקט בהיר

רש"י

השיבותם כלום (נד"י): ז והיתה זאת ארץ מיושבת ארץ
סיתן ועוג לא מדבר: ח ופי' מיבת במדבר שחשבו
שימותו במדבר שאמרו הולאתם אותנו אל המדבר הזה
להמית וגו', או אפשר משום שהיה זאת קנייה ראשונה
שפרשו למדבר וכאן החללת דיבורו של משה, אלא הדברים
אשר דבר, והיין דיבר, בעבר הירדן, ומה דיבר, במדבר
בערבה וגו' (ג"א): ט ולא אמר כסדר המעשה שהיה,
מול סוף, ודי זהב, במדבר וגו' ולבסוף יאמר בערבה, אפשר
שגם זאת כדי להעלים ולהסמיר יותר המוכחה, לזה אמר
קודם במדבר בערבה שגראה צהשקפה ראשונה שגראה
מקום הוא (ג"א): י פי' ב' פעמים, א' על ים, ב' זים
סוף, שכשעלו אמרו גם המצריים יגלו וירדפו אותנו, וכאן
אין צריך הוכחה שהוכיחם על ב' דברים שהלא לא כתיב כאן
על מטא ים סוף לשון יחיד, אלא אמר להם שהטאו מול סוף
פי' אצל ים סוף ונכלל בו כל מה שחטאו, ופשוט
הוא: יא פי' בשלמא כולוה ניהא שפירושם כמו שאמרנו
בערבה מה שעשו בערבה וכן מול סוף וכו', אבל זו נראה
שעשו שום רע במקום שהוא בין פארן ובין תופל, ולו יהיה
שיש מקום ששמו תופל ולבן והם היו מוטים כלד אותו מקום,
אבל מאחר שאין ידוע לנו ולא נזכר בכל התורה לא בפי'
מסעי ולא בשעת הליכתם א"כ מה זה תוכחה אם השומע לא
ידע מה שהמוכיח מדבר אליו, לזה מירץ שיהי' אין מקום בשם זה אלא רמז הוא על המן עצמו, ודי לחכימא ברמיזא להבין
כוונת המוכיח, ולא היה יכול להוכיחם על המן על ידי שם המקום שאין ידוע באיזה מקום אמרו ונפשינו קלה, גם ראונו
לכלול קברות המאזה שגם שם דברו במן, ואמר בדרך זה "בין ובין" כדי להסמיר דברי דופי ומשום כבודן, ולא די אחד מהם
או תופל לבדו או לבן לבדו, שאז יהיה צהסתר גדול ולא יוכלו הבין אלא בצירוף שניהם, וממילא שגם בין פארן אין פירושו
אצל מדבר פארן אלא על מדבר פארן עצמו, ולזה פירשו רבינו מאומר: יב פי' דברו והלשינו עליו שקר, כמו (תה' קי"ט
ס"ט) טפלו עלי שקר, מלשון עיקר וטפל (טפל תפל היינו הך) שחברו והוסיפו דברים שאינם ובאדר"כ דברי תיפלות שתפלו
על המן, כלומר דיבור רע ומגונה, והערוך פירשו מלשון בשר תפל צלי מלח וצלי טעם שאמרו על המן שאין בו טעם: יג
כבר כתבנו בפי' קרה (ט"ז ד') בשם המכילתא (עיי"ש) שעזבו את מרים בחצרות ונסעו לקדש ברנע שהוא במדבר פארן
ושלחו המרגלים וחזרו לחצרות לכבודה של מרים ואז היתה מחלוקתו של קרה, אבל קנה דמוק הוא לומר שעל זה כוונת
הכתוב מאחר שלא נזכרה בתורה שהיה בחצרות, ועוד היל"ל בחצרות כמו שאמר במדבר בערבה, לזה הביא הד"א: יד
ובזה נכון מה שלא אמר בחצרות, שחטאם זה לאו בחצרות היה, והדיבור שנדברו צהקב"ה הוא מה שהוציאו דבה על הארץ
הכי טובה לומר רע הוא, גם אמרו חזק הוא ממנו, אבל מה שהוכיחם באמרו בין פארן זה שלימות המרגלים בתחילה שפקרו
ולא האמינו ולא בטחו, והם ב' דברים (רא"ם), ואעפ"כ דמוק הוא שסוף כל סוף ענין המרגלים אחד הוא לזה הביא גם
דקך הא', אבל ודאי שאין הכוונה על מעשה מרים שהיא פגם יחידי (רא"ם), משא"כ מעשה קרה שהיו מעורבים בו כל
ישראל דכתיב ויקהל עליהם קרה את כל העדה: טו פי' שלמתם רעה תחת טובה, שהשפיע לכם הקב"ה והב' די והותר,
מאומה טובה עשיתם עגל להפעים (ב"ב): טז כיוון בזה משה, ור"ל שאין זו סיפור מעשה אלא שייך אפסוק ראשון,

בערבות מואב, ומוכו במדבר, אלא בשביל מה
שהכטיסוהו במדבר (שמות ע"ז ג') מי יתן
מותנו וגו' (שס): בערבה. בשביל הערבה שחטאו
בצעל פעור בשעט"ס בערבות מואב (שס): מול סוף.
על מה* שהמרו זים סוף בצואם לים סוף, שאמרו
(שמות י"ד י"א) המצלי אין קברים במלרים, וכן בנסעם
מתוך הים, שנאמר (תהי' ק"ו ז') וימרו על ים זים
סוף* כדאיתא בערכין (ע"ו - ספרי): בין פארן ובין
תפל ולבן. אמר רבי יוחנן* חזרו על כל המקרא
ולא מנינו מקום ששמו תופל ולבן, אלא הוכיחו על
הדברים שתפלו. על המן שהוא לבן (ספרי), שאמרו
(במד' כ"א ה') ונפשו קלה בלחם הקלוקל, ועל מה
שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים (אדר"כ ל"ד):
והצרות. במחלוקתו של קרה (שס - פס"ו), דבר
אחר אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי
למרים בחצרות בשביל לשון הרע (י) ואחס נדברתם*
במקום (ספרי): ודי זהב. הוכיחו על העגל (שס) שעשו
בשביל רוב זהב שהיה להם (י), שנאמר (הושע ב' י')
וכסף הרציתי לה* חכב עשו לצעל (ברכות ל"ב):
(ב) אחד עשר יום מחורב. אמר להם משה (י)

ממאם,
עוד
וח על
ני ומי
יה לנד
ה, כלל
ל דרך
: חיוז
ול ולא
(אבות
ה הולך
זא (שס
ה היא
זן גבול
שיכיה
חסודים
כפרוש
באומר
זמר בין
רעות,
זיה לבו
' אח פי
א מיעט
ז' טהור
ז. טהור
והקנאה
מרו ולבן
י זה של
נו דכתיב
ז' עראי,
הס צתי
הנדמים
זאות לבו
להסחפק
ז שיאמר

בארץ סימון
(יב) מלשון

וְשִׁמְתִי נְהֻרוֹת לְאֵיִם וְאֲנַמִּים אוֹכִישׁ: 16
 וְהוֹלַכְתִּי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדְעוּ בְּנִתְיֹבוֹת
 לֹא יִדְעוּ אֲדָרְכֵיכֶם אֲשֵׁים מִחֶשֶׁךְ לִפְנֵיהֶם
 לְאֹר וּמַעֲקֵשִׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים
 עֲשִׂיתֶם וְלֹא עֹזְבֵתִים: י' נִסְגּוּ אַחֲרַי יִבְשׁוּ
 בְּשֵׁת הַבְּטָחִים בַּפֶּסֶל הַאֲמָרִים לְמַסְכַּה
 אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: פ י' הַחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ וְהַעֲוָרִים
 הִבִּיטוּ לְרֵאוֹת: י' מִי עוֹר כִּי אִם-עַבְדִּי
 צִלְמִיָּא דְאֲמָרִין לְצִלֵם מִתְּבָא אֲתוֹן מַעֲוֹתָנָא: י' רְשִׁיעִיָּא דְאֲנֹן כְּתָרְשִׁין הֵלֵא אוּדְיִין לְכוֹן
 שָׁמְעוּ וְחִיבִיָּא דְאֲנֹן פֶּסֶם הֵלֵא עֵינִין לְכוֹן אִסְתַּכְלוּ וְחוּזוּ: י' הֵלֵא אִם יִתְּבוֹן רְשִׁיעִיָּא

עֲפִיחוֹן אוֹיֵשׁ וְאֲשִׁי
 נְהֻרוֹן לִנְגֻז וְאֲנַמִּין
 אוֹיֵשׁ: מִזוּ וְאֲדַבֵּר לְבֵית
 וְיִשְׂרָאֵל הַדְּמִין פֶּסֶם
 פְּאוֹרַח דְלֹא יָדְעוּ
 בְּשִׁבְלִין דְלֹא אֵלִיפוּ
 אֲדָרְכֵינוּ אֲשִׁי קִבֵּל
 קְדַמִּיהוֹן לְנְהוֹר וּכְפֵלֵא
 לְמִישְׁרָא אֵלִין פְּתַנְמִיָּא
 אֲעַבְדִּינוּ וְלֹא אֲרַחֲקִינוּ:
 י' יִסְתַּחֲרוּן לְאֲחֻרָא
 יִבְהֲתוּן בְּהֲתָא פְּלַחִי
 י' רְשִׁיעִיָּא דְאֲנֹן כְּתָרְשִׁין הֵלֵא אוּדְיִין לְכוֹן
 שָׁמְעוּ וְחִיבִיָּא דְאֲנֹן פֶּסֶם הֵלֵא עֵינִין לְכוֹן אִסְתַּכְלוּ וְחוּזוּ: י' הֵלֵא אִם יִתְּבוֹן רְשִׁיעִיָּא

יִתְקַרוּן עַבְדֵי וְחִיבִיָּא
 דְנִבִּי שְׁלַחִית עֲלֵיהוֹן
 אֵלֵא רְשִׁיעִיָּא עֲתִידִין
 לְאֲשַׁתְּלַמָּא פּוֹרְעֵנוֹת
 חוֹכִיחוּן פְּרַם אִם יִתְּבוֹן
 יִתְקַרוּן עַבְדֵיָּא דִינִי:
 כ חֲזִיתוֹן סְגִיָּאן וְלֹא
 נְפִרְתוֹן אֲתַפְתַּחֵא
 אוּדְיִנִיכוֹן וְלֹא קִפְלַתוֹן אוּך
 וְיִתְקַרְף יִתְהוֹן: כב וְהוּא עִם

והרשע שזכר, הכי הוא כמלנו
 להנצל נטוואת: מי עור במשו
 זכס כנר קינל וסוריו, והכי הוא
 וילא נקי: (כ) ראות רבות. ר
 וליכנס שומרים להצט נמעשי
 אזנים. אני עסוק לפקום אזניס
 מצודת ציון
 (ט) כמלאכי. ענין שליח: (כ) פ
 (כא) חפץ. ענין רצון ויאדיר. י'
 מלשון בזה ושלל: ושסוי. ענין ו
 עבדי דרך (מהלס פט

רש"י

יוצא הוא לענין דבר לא כגון עשכ ונהרות: (טו) והולכתי. ישראל שהיו עורים עד הנה מהצט
 אלי בזך הטוב אשר לא ידעו להלך זה: עשיתים. אעשה כן, לשון נצוזה לדבר על העמיד כאלו עשו:
 (יח) החרשים והעורים. על ישראל הוא אומר: (יע) מי עור. זכס, אין אחד, כי אם עבדי הוא העור שזכולכס:

מצודת דוד

לאיים. להיות חורב ויובש כאיים, רוצה לומר אאבד
 הגוים הנמשלים למים רבים: ואגמים וגו'. כפל הדבר
 במלות שונות: (טו) והולכתי עורים. אז אוליך את
 ישראל לארצם דרך המדבר, בדרך אשר לא ידעוהו
 והמה כעורים לה: בנתיבות וגו'. כפל הדבר במלות
 שונות: אשים מחשך. ההולך בדרך שאין ידוע לו
 הוא כאילו הולך בחשך: ומעקשים למישור. דרך המעוקס אעשה ישר ושוה: עשיתים. מאז כשיצאו ממצרים
 עשיתי כאלה: ולא עזבתים. לעתיד לבוא: (יז) נסוגו וגו'. אז הבוטחים בפסל יבשו בבושט ויחזרו לאחור,
 כדרך אדם הנכלם שחזרו לאחוריו לבל יראהו בבשתו: האומרים וכו'. כפל הדבר במלות שונות: (יח) החרשים
 שמעו. אתם ישראל החרשים משמוע דבר ה' והעורים מלראות מצותיו, שמעו מעתה והביטו לראות, הואיל
 וטובה גדולה מוכנת לכם: (יט) מי עור וגו'. כאילו יפרש דבריו, לומר מה שכללתי גם הכשרים שבכם להקראם

מצודת ציון

ואגמים. מקום כניסת המים: (טז) בנתיבות. מלשון נתיב
 ושביל: אדריכם. מלשון דריכה והלך: אשים. מלשון
 שימה: ומעקשים. מלשון עיקש ועקום: למישור. מלשון
 ישר ושוה: (יז) נסוגו אחור. ענין החזרה לאחור. וכן נסוג
 מאחד אלהינו (לקמן ע"י): למסכה. לצורת גלולים הנעשה
 ממחבת ביציקה והתכה: (יח) הביטו. ענין הסתכלות וראיה:

כמלאכי אשר אשלח, רוצה לומר
 ישמע מעשי בני העם להזהירם ע
 המליצה: (כ) ראות רבות. הלא
 הרעה, ולכן מהראוי להקרא עור:
 ישמע, כי עושה עצמו כאילו לא
 הלא עיקר חפץ ה' באנשים כאל
 התורה ולהאדירה, רוצה לומר לו
 עשו, כי לא למדו דעת

שהוא עיור: כמלאכי. נביאי שאי
 עיור וחרש כמוהו, וכפל הע
 כמשום. עבדי הנביא שהוא שלן
 עליו מי עיור כמוהו: (כ) ראות
 רבות: ולא תשמור. בעין לבנ
 הצרות האלו. והנה עיניכם רוא
 תועיל הראיה לרואה אם לא י'
 אזניכם פקוחות ולא ישמע אחד
 אתם כחרשים. ראות מקור, וכן
 ישמע לשון יחיד, כי אפילו אחד

כא) ה' חפץ למען צדקו יגדיל
 חנניא בן עקשיא אומר: רצה ה'

רד"ק

(טז) והולכתי. אבל ישראל שהם כעורים בגלות, אוליך
 אותם בדרך לא ידעו, שאוליכם לארצם דרך מדבר
 העמים: לאור. כי ההולך בחושך או בדרך מעקשים
 יכשל, וההולך בדרך לא ידע כאילו הולך בחושך או
 במעקשות. וישראל ילכו כהולך באור ובדרך מישור:
 עשיתים. עבר במקום עתיד, וכמוהו רבים, ובדברי
 הנבואות ברוב העתידות כאילו נעשו: (יז) נסוגו. ואז
 יבושו עובדי הפסילים וכן הבוטחים בהם, ויסוגו אחור

מדרשי חז"ל

מדכתיב ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו', דילמא ההוא יומא ותו לא, אלא דכתיב אם אשכחך
 ירושלים וגו', דילמא שכתה הוא דליכא אבל שחוק מיהא איכא, אלא מהא החשיתי מעולם אחריש אתאפק וגו'. (ע"ז ג:).

מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא

פְּרָשַׁת הַדְּבָרִים

76

א אלה הדברים. יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-
הוא, יתברך ויתעלה זכרו. שכל הנסים שעשה לישראל במדבר, כן
עמיד לעשות להם בציון. במדבר כתיב, אלה הדברים. ובציון כתיב,
אשים מחשף לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתם
ולא עובתים (ישע' מב טז). במדבר כתיב, וכל-העם ראים את-הקולת
(שמו' כח). ובציון כתיב, קול ששון וקול שמחה¹ (ירמיה לג יא). במדבר,
ארץ רעשה אף-שמים נטפו (תה' סח ט). ובציון, אני מרעיש את-השמים
ואת-הארץ (חגי' ב ו). במדבר, והי' ה' לפניהם יומם (שמי' יג כא). ובציון,
כי-הלך לפניכם הי' ומאספכם וגו' (ישע' נביב). במדבר, כי ישוב הי'
לשוש עליה (דב' ל ט). ובציון, וגלתי בירושלים וישתי בצמי (ישע' סה יט).
יששום מדבר וציה (שם פה א). מה ראה ישעיה לומר כן. אלא לפי
שבשעברו ישראל את התורה, עמד הושע ואמר, ושמתי כמדבר
ושתה בארץ ציה (הושע ב ה). לפיכך אמר ישעיה, יששום מדבר וציה.
וכל נחמות שאמר ישעיה, יששום מדבר וגו', כפלים הם. לפי שלקחה
מיד הי' כפלים בכל-חטאתיה (ישע' מב), לפיכך נחומיה בלשון כפלים,
נחמו נחמו עמי (שם שם א), אנכי אנכי הוא מנחמכם (שם נאיב), עורי
עורי (שם שם ט), התעוררי התעוררי (שם שם יז), שוש אשים (שם סאי),
פרח תפרח ותגל (שם לה ב). דבר אחר, יששום מדבר וציה. מפני מה
כתיב כן. ללמדך, שבשעה שהקדוש-ברוך-הוא מגלה שכירתו על
ישראל, אינו² מגלה עליהם כאחת, מפני שאינן יכולין לעמד באותה
טובה בפעם אחת. שאם יגלה להם טובתו כאחת, מותו כלם. ראה מה
כתיב, ומעולם לא שמעו לא האזינו, עין לא-ראתה אלהים וולתה עשה
למחנה-לו (שם סד ג). צא ולמד מיוסף. בשעה שנתנדע לאחיו לאחר כמה
שנים, אמר להם, אני יוסף אחיכם, מתו כלם, ולא-יכלו אחיו לענות
אתו וגו' (ברא' מה ג). הקדוש-ברוך-הוא, על אחת כמה וכמה. אלא מה

1 נגו'. 2 וציה ותגל ערבה. עץ יוסף 3 י"ג מגלה. 4 כי נבהלו מפניו.
א אני יוסף אחיכם מתו, מכאן משמע שמתו מחמת הסמחה סחאוניה, ולעיל קור ויגש כלן וכנצה ליחא

ב' יִשְׁקֵנִי מִנְשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי-טוֹבִים הַדֶּיךְ בְּאֵמֶר שְׁלֹמֹה נִבְיָא,
בְּרִיךְ שְׁמוֹה רַבִּי דִּיהַב
לֵן אֹרְתָא עַל יְדוּהֵי דְמֹשֶׁה סְפָרָא רַבָּא, כְּחִיבָא עַל תְּרִין לוחֵי אֲכֹנִיָא, וְשִׁתָּא סְדְרֵי

רש"י

(ב) יִשְׁקֵנִי מִנְשִׁיקוֹת פִּיהוּ. זה הסיור אומרת צפיה בגלותה וצאלמנותה, מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז. לפי שיש מקומות שנושקין על גב היד ועל הכתף, אך אני מתאוה ושווקת להיומו נוהג עמי כמנהג הראשון כמתן אל כלל, פה אל פה: **אָכִי טוֹבִים**. לי דודיק מכל

קודש קודשים אלא על שירי שלמה דוקא, שנאמר עליו ויהי שירו חמשה ואלף (מ"א ה"ב). והווי כאלו אמר שכל שירי שלמה קודש ושיר השירים קודש קודשים. וזה הורה במשל למלך, המלך הוא משל למלך מלכי המלכים הקב"ה, שנתן רוח לשלמה עברו לברר ולסלות האוכל, הוא השיר הזה מכל השירים, ולכן סיים בדבריו כנמשל כך כל הכתובים קודש,

מצודת דוד

ואחז במשל מן האהבה הנמרצת וחזקה שבין החושק וחשוקתו, אשר למאד יתרבה געגועה בהפרדם זו מזו, ויצפו עת בוא דבוק התמיד. (ועם כי שאין הנמשל

דהיינו כל השירים שעשה שלמה נקראים כתובים כשאר ספרי שלמה: **ב דקשיא** ליה מנשיקות פיהו הוא מיתור לגמרי. לכן פירש מנשיקות פיהו כמו מאז, כלומר כאילו אמר שתהיינה הנשיקות המורגלות אצלו מאז. ואחר כך קשה מה הפרש יש בין אותן נשיקות לשאר נשיקות, לזה כתב לפי שיש מקומות וכו', אך אני מתאוה להיות נוהג עמי כמנהג הראשון פה אל פה: **ג והמפרשים** פירשו שהכריח רש"י מצד שלא אמר ישק לי רק

מצודת ציון

(ב) דודיק. ענין אהבה וחובה. כמו נוהה דודים (משל י"ט):

דומה אל המשל בכל חלקי פרטי הענינים, אין בכך כלום. כי כן המה דרכי המשל שיש בו דברים נוספים ליפותו להיות מקובל על הלב לרדת חדרי בטן): (ב) יִשְׁקֵנִי. עתה החל לספר מהפלטת הגעגועין שהיה אחר הפרד החשוק מאת חשוקתו והלך לו, ומה הנעשה באותן הימים. (ועם כי לא פורש במקרא שנפרד החשוק ממנה ועזבה, אף לא פורש מי הוא המדבר כל דבר מהדברים. הנה כן המה דרכי צחות מליצת השירים המעולים אשר יקצרו ויסחמו הדברים, אולם הם מוכיחים על עצמם מי הוא המדבר ומי הוא המשיב, ומה היה הסיבה לכל הדברים הנאמרים. ובזה הדרך הולכת וסובכת גם המגלה הזאת עד תומה). ואמר בזה כאילו החשוקה המו מעיה גם תשתוק אליו, ואומרת אל לכה מי יתן וישקני עוד החשוק ההוא, מעין הנשיקות החביבות אשר נשקני בפיו בימי קדם. (ועם כי אמרה מנשיקות, הוסיפה לומר פיהו לתוספת ביאור, כי כן דרך הנשים המזכירות אהבת נעורים מבררות אמריהן כמלות נוספות לפי גודל הגעגועין, זה יחשב להן לצחות מליצה): **כי טובים דודיק**

אבן עזרא

(ב) הפעם הראשונה. כל נשיקה שהיא בלא למ"ד היא כפה כמו וישקהו (בראשית ג ה). ועם הלמ"ד ביד או בכתף או בלחי על פי מנהג המדינות, כמו וישקה לי (בראשית כו כ), וישק לו (שם כו כ), וכן וישק יעקב לרחל (שם כט יא). דודיק. אהובין יותר ישמתו מהיין. והגאון אמר כי הוא הריר שהוא תחת הלשון, והביא ראיה מהפסוק לכה נרוה דודים עד הבוקר:

ספורנו

ז"ל כל שלמה האמור בשיר השירים קודש חרץ מהנה מטתו שלשלמה. הנה בפסוק הלז היתה הכונה על השירים שחיבר שלמה המלך על המלך הקדוש שהשלום שלו כמו שפירשו הם ז"ל, כי אמנם מציאות הנמצאים יהיה בשלום בלתי מנגד, וההפסד יהיה בהתנגדות הפכו, ומאתו הממציא כל נמצא יהיה השלום, וההפסד יהיה בהסתיר פניו ממנו, כאמרו תסתיר פניך יבהלון וגו'. ובכן קצת הקדמונים בהגידם התחלות המציאות אמרו שהם השלום והרבי, ובכן התחיל המחבר כמגיד דברי עדת ה' ותפלתה לאל יתברך באמרה: **בן ישקני מנשיקות פיהו**. כלומר ישקני המלך שהשלום שלו מנשיקות פיהו, כדרך הנושק את הנשוק בדבוק האהבה, על דרך יאר ה' פניו אליך, על היפך והסתרתו פניו. ודבר על המלך בלשון נסתר כענין ירא פרעה ופקד: **כי טובים דודיק מיין**. וראוי שתפנה מדת טובך לי. כי טובים דודיק מיין, כי אמנם דודיק שהם

ראשון לציון

הזה בנאו שלמה המלך ע"ה בראותו הזמן שישראל בגלות, והמשילו הענין למלך שגירש המלכה,

הפעם השנית. ישקני דברי הנערה, כאילו תדבר עם נפשה וכל תאותה שישק אותה פעמים רבות, כי לא תשבע מאחת, וכאילו הרגיש הרועה, וחזרה מדברת לו: **כי טובים דודיק**. יותר מיין יורו וישמחו אהיך, או על פי פירוש הגאון רבינו סעדיה: הפעם השלישית. ישקני. החל מאברהם שהוא

שהמלכה התחילה לומר ישקני מנשיקות פיהו: ונראה לפרש והוא על דרך אומרם ז"ל כי השיר

וחשבו השכנים לומר כי לא וריחקה מלבו, ועמד בן אחד קודם גרושין, והלך אצל האב לבו עם המלכה, והלך אצל זה עם המלך, עמד וחייב שיר או על המלכה, וממה שכלב המל ידע ממה שבלבם זה על זה ח שיר השירים, פירוש שיר העשוי א' האומר ה' על כנסת ישראל האומרת על דודה. ואמרו אשר אשר, האומר הוא והנאמר על האמורים. וטעם שהתחיל לדבר כי בזה יגיד רוב חיבתה עד שא עד שתובעת כפה נשיקות פיו בדברי קדשם ז"ל באתערותי דלעילא. והוא סוד מיין נוקבין וזהו דוקא בתחילת התעוררה שנתעוררה אהבתם צריך להקדי אליה, כמה שאמר בזהו הקדוש לית שבחא אלא ליה. עוד נר שהקדים שבח המלכה למלך, דה המלכה היא אומרת שבחו של המלך הוא אומר שבח המלכה השירים להתחיל בשבח המלך לומר דברי המלכה כנסת ישו בשיר זה כל מה שעבר ביניהם כל העולם, והתחיל לו (ביג) ישקני מנשיקות פיהו לדקדק מהו תוכיות כו ישקני וכו'. ועוד מה הם הדו יותר מיין. ולמה חזר לשנות דיג היא כונתו באמרו שמניך לשון (ב) ישקני וגו'. א"ר עזריה: מנין א של משה ושל אהרן ושל מרים י כל הצדיקים יוצאת בנשיקה, תלמו פיהו, אם עסקת בדברי תורה ש שהכל מנשקין לך על פי מנשיקות פיהו. תניא, רבי יהו עשרת הדברות מפי משה שמעו ישו יהיה לך אלהים אחרים מפי הק דכתיב ישקני מנשיקות פיהו. מנשי (שם) כי טובים דודיק. תניא, דברי תור זה לזה, קרובים זה לזה, כמו שנאמ יגאלנו. (שם). אמר ליה ר' יהושע אתי, האיך אתה קורא, כי טובים דו דודיק, אמר ליה כי טובים דודיק, א

מִיּוֹן: ל לְרִיחַ שְׁמֵנֶךָ טוֹבִים שְׁמֵן וּתְלַמּוּדָא
 תוֹרֵךְ שְׁמֶךָ עַל-כֵּן עֲלָמוֹת אֶהְבּוּךָ: עִימָן אִפִּין בְּאִפִּין, כְּנֹכַר
 דְּנִשְׁקִי לְחֶבְרִיהָ, מִן

סְגִיאוֹת חֲבָתָא דְחָבִיב לָן וְתִיר מְשַׁבְּעִין עַמְמִיָּא: ג לְקַל יִפְדֶּךָ וְגִבּוֹרְתֶךָ דְעִבְדִּיתָא לְעִמָּא
 בֵּית יִשְׂרָאֵל זְעוּ כָּל עַמְמִיָּא דִּי שְׁמַעוּ יָת שְׁמַעַ עֲבֹרְתֶךָ וְאַתּוֹתֶךָ טָבִיָּא, וְשְׁמֶךָ קְדִישָׁא
 אֲשַׁתְּמַע בְּכָל אֶרֶץ, דְּהוּה בְּחִיר מִמְּשַׁח רְבוּתָא דְהוּה מְתַרְבִּי עַל רִישֵׁי מַלְכִין וְכַהֲנָיִן,
 וְכַגֵּן כֵּן רְחִימוּ צְדִיקָיָא לְמִהְדֶּךָ בְּתַר אוֹרַח טוֹבָךָ, כְּדִיל דְיִחְסְנוּן עֲלָמָא הַדִּין וְעֲלָמָא דְאִתִּי:

רש"י

מסתה יין ומכל עונג ושמחה ד. ולשון עברי הוא
 להיות כל סעודה עונג ושמחה נקראת על שם היין,
 כענין שנאמר אל בית משתה היין (אסתר ז ט),
 צעיר לא ישתו יין (ישעיה כד ט), והיה כנור ונבל
 חוף והליל ויין משתיה (ישעיה ה יב), זהו ציבור
 משמעו. ונאמר דוגמא שלו, על שם שנתן להם
 תורתו ודיבר עמם פנים אל פנים, ואומם דודים
 עודם ערצים עליהם מכל שעשוע, ומוצטטים מאתו
 להופיע עוד עליהם לצדד להם סוד טעמיה ומסתר
 צפונותיה, ומחלים פניו לקיים דברו, וזהו ישקני
 מנשקות פיהו: (ג) לריח שמניך טובים. שם טוב
 נקרא על שם שמן טוב ה: לריח שמניך טובים.
 שהריחו זהם אפסי ארץ, אשר שמעו שמעך הטוב
 צעשוק נוראות צמאריס: שמן תורק. נקרא שמן,
 להיות נאמר עליך אמה שמן אשר תורק פניו,
 להיות ריח ערב שלך יוצא למרחוק, שכן דרך שמן
 ערב בכל עת שהוא צללונית חמומה אין ריחו נודף,
 פומחה ומריק שמנה לכלי אחר ריחו נודף: על כן עלמות אהבוך. על יתרו לקול השמועה ונתגייר,
 אף רחב הזונה אמרה כי שמענו את אשר הוציא וגו' ה, ועל ידי כן כי ה' אלהים הוא אלהים צשמים
 וגו' (ישעיה נ י): עלמות. בחולות ה. לפי שהדבור דימסו לצבור שאהבנו מתצמתו, ולפי הדוגמא, העלמות
 הן האומות:

שפתו חכמים

ישקני כמו שפירש רב"ע ז"ל, כי כל נשיקה
 שאינה פה אל פה באה עם למ"ד, כמו וישק יעקב
 לרחל (בראשית כט יא), גשה ושקה לי וגו' (שם כו
 כז) ורבים. על כן אמר ישקני לרמוז שתהיה הנשיקה
 בפיו: ד דקשיא ליה מאחר שרצה להפליג, הוה ליה
 למימר מכל תענוגי העולם. לכן פירש מכל משתה
 יין ומכל וכו'. ואחר כך קשיא ליה ואיך נכלל
 שמחה ועונג ביין. לכן פירש ולשון עברי הוא
 להיות וכו': ה דקשיא ליה עתה בא לשבחו במעלות
 עצמותיו, ומהו המעלה ששמניו טובים. לכן פירש
 שם טוב וכו': ו דקשיא ליה מהו לריח שמניך, הוה
 ליה למימר שמניך טובים. לכן פירש שהריחו בהם
 אפסי ארץ וכו': ז דקשיא ליה תורק למה לי, הוה
 ליה למימר שמן שמך. לכן פירש נקרא שמך להיות
 וכו': ח דקשיא ליה לשון רבים. לכן פירש יתרו
 ורחב: ט דקשיא ליה מהו הפירוש של עלמות לפי
 פשוטו ולפי הדוגמא. לכן פירש בחולות לפי
 שהדיבור וכו':

מצודת דוד

מיון. מרוב אהבתה לו הוחק בנפשה כאילו עומד
 למולה. ואילו תאמר הנה אתאווה אל הנשיקות האלה,
 כי הדודים שהראית לי מאז היו טובים ממשתה היין,
 ולכן אחמוד אליהם. והנמשל הוא לומר הנה כנסת
 ישראל בהיותה בגולה וזכרת אהבת ה' שהראה לה בעת הוציאה ממצרים, ועת עמידתה מול הר סיני לקבל
 התורה, והשראת השכינה שהיתה עליה מאז, ולבה תתאוה וכן תחל פניו להופיע עוד עליה שכינתו, לבאר לה
 סוד טעמי התורה ומסתרי צפונותיה: (ג) לריח שמניך טובים. כעבור ריח השמנים הטובים שאתה סך בשרך
 מהם, ועל כי תתמיד להריק בכל עת את השמן על בשרך, עד כי נקרא כינוי שמך שמן תורק, לפי מרבית
 הרקת השמן, כעבור כל אלה אהבו אותך כל הנערות כולן. והנמשל הוא לומר כעבור גודל הנסים ומרביתם
 אשר הפלאת מאז, נתפרסם שמך אף בין האומות:

מצודת ציון

(ג) לריח. כעבור ריח. כמו פתח פיך לאילם (שם לא ט):
 תורק. ענין הולה ושפיקה. וכן על הארץ יריקו (קהלם יא ג):
 עלמות. נערות. כמו והיה העלמה (נלאשית כד מג):

כפיו
 התורה והמצוה אשר כתבת לה
 וחביבים אצלך יותר מן היין,
 האדם, מצד מה שהוא נאות ב
 הוא פוגם בפתע, ובהכיר דרו
 אותך בהכרת, גדולה מכל או
 ראויה לנשיקה הנזכרת יותר:
 אמנם גם שהיו אנשים שאהבו
 שמניך טובים השופעים לעול
 וזכרון שמך היה אצלם בהיות
 שמנים ממוחיים, שהם החיים
 אותן הטובות הזמניות שבו.

וחשב שהוא שמן זית: תו
 ועודף, ואל תתמה בעבור ז
 לשון

בתוך חותם נאסר מחשש
 ישראלית ניתנה בתוך כור
 עצמה מבלי חותם שלא נו
 ופרסמה הכתוב כמאמרם ז

משמח את הלב, כמו שכתוב
 דברי תורה משמחין את הלב
 משמחין לב. ד"א דודיק אלו
 ד"א, דודיק אלו הקרבנות, מי
 אלו ישראל, מיון, י עשרה,
 שבעים, אלו שבעים אומות, ל
 הקב"ה יותר מכל ה

(ג) לריח שמניך טובים. דרש
 מאי דכתיב לריח שמניך טו
 דומה לצלוחית של פליטון, מ
 ריחה נודף, ולא עוד אלא דב
 לו, שנאמר על כן עלמות אה
 עוד אלא שמלאך המות אהבו,
 ביה על מות, ולא עוד אלא
 הזה ועולם הבא שנאמר עלמ
 לה:

לריח שמניך טובים. רבי יו
 כל השירים שאמרו לפניך ה:
 שמן תורק שמך, כאדם המו
 המצות שעשו לפניך האבות
 תורק שמך, רמ"ח מצות עשו
 רבי תנחום ב"ר חייה אומר:
 ושמן מלכות, ורבנן אמרי שו
 ותורה שבעל פ
 לריח שמניך טובים. רבי יו
 אמר ליה הקב"ה לאברהם, או
 טובים יש לך, טלטל עצמך ב
 הדא הוא דכתיב לך לך מאר
 לגוי גדול; על כן עלמות אהבו

מסורת המדרש
ב. אר"י מלאך היה
מוציא הדיבור וכו'
יל"ש כאן חתקפא. ראה
זוהר ח"ב קמו. כך וכך
דינים יש בו וכו' ספרי
האזינו שיג. ע"ע להלן
פ"ה (יא) ב.

דעתיה דרבי יוחנן דאמר בסיני נאמרה יוציא לנו נשיקות
מתוך פיהו הדיא הוא דכתיב 'ישקני מנשיקות פיהו'.

ד. ב. דבר אחר 'ישקני מנשיקות פיהו' אמר רבי יוחנן
מלאך היה מוציא הדבור מלפני הקדוש ברוך הוא על כל
דבור ודבור ומחזירו על כל אחד ואחד מן ישראל ואומר
לו מקבל אתה עליך את הדבור הזה כך וכך דינין יש בו
כך וכך עונשין יש בו כך וכך גזרות יש בו וכך מצות וכך
קלים וחמורים יש בו כך וכך מתן שכר יש בו והיה אומר
לו ישראל הן וחזור ואומר לו מקבל את אלהותו של

ובמאמר פיו. וכן — על דעתיה דרבי יוחנן, דאמר: בסיני נאמרה — שירת "ישקני" זו, מפי
ישראל, וכדברי רבי יודא ברבי סימון שאמר כן למעלה, ורבי יוחנן דרשו ממשמעות הפסוק הזה
בעצמו, הרי כך אמרו אז ישראל לפני הקב"ה: "ישקני מנשיקות פיהו" — יוציא לנו נשיקות
מתוך פיהו — עוד, ידבר עמנו אל פנים אל פנים ויגדיל תורה ויאדיר וירבה לנו תורה ומצוות, הדיא
הוא דכתיב — זהו שאמר הכתוב: "ישקני מנשיקות פיהו", כל אומר ואומר לפי דעתו (הרז"ו).
מי אמר והיכן נאמר.

ב. דבר אחר: "ישקני מנשיקות פיהו" כי טובים זידיד מיינן, ועל דרך שאמר רבי יוחנן
למעלה (בסימן הקודם), שבסיני בעת שדיבר ה' אל ישראל את עשרת הדברות, אמרו ישראל שירת פסוק
זה (עיי"ש), כן עוד — אמר רבי יוחנן: מלאך היה מוציא הדיבור מלפני הקב"ה, בשליחות
מיוחדת — על כל דיבור ודיבור — מהדברות שדיבר ה', ומחזירו על כל אחד ואחד
מישראל — מוליכו וסובכו מזה אל זה אל כל אחד מהם, ואומר לו: האם — מקבל אתה
עליך את הדיבור הזה, כך וכך דינין — פרטי דינים ודברים — יש בו (עיי' ספרי האזינו, שיי"ג),
וכן — כך וכך עונשין יש בו, עונש למי שעובר במזיד ובהתראת עדים, בבית דין של מטה, עונש
למי שלא הועד והותרה, ועונש בדין שמים, עונש לעובר בשוגג, עונש בדין של מטה ועונש בדין
שמים, וכן — כך וכך גזירות יש בו — שאמורים חכמי הדורות לגזור בו גזירות מדבריהם כגדר
לעיקר האזהרה שלא לבוא להכשל בה ולעבור עליה (נפיק), או שידרשו ויוסיפו בו אזהרות ואיסורים
בדרשה מן הכתוב בה במידת גזירה שוה (רד"ל ורש"י), וכך מצות וכך קלים וחמורים יש בו,
שכל דיבור ודיבור מעשרת הדברות תלויות כמה וכמה מן המצוות אשר כתובות בתורה, עד שכל
תרי"ג המצוות תלויות ורמוזות בעשרתן (נפיק), יש אשר ישמעו בו במשמעות ויש אשר ידרשו במידת
קל-וחומר, כך וכך מתן שכר יש בו — למקיים אותו בקום ועשה ולנמנע מלעבור על איסורו
בשב ואל תעשה, והיה אומר לו ישראל — למלאך: הן, וחזור — המלאך — ואומר לו:
האם — מקבל את אלהותו של הקב"ה — כעיקר וטעם לקבלת וקיום דיבור זה? שהגם שאמרו
כל ישראל בראש "נעשה ונשמע" ובקבלת הדבור הראשון "אנכי ה' אלהיך" קבלו עליהם את אלהותו
של הקב"ה, מכל מקום חזר ושאל כל אחד מהם על כל דיבור ודיבור, כל מצוה ומצוה האם קבלו

מסורת המדרש
לאדקולאין בן הדימה
ראה להלן פסוק (יא)
ובביאורו כאן.

הקדוש ברוך הוא והוא אומר לו הן והן מיד היה נושקו
על פיו הָדָא הוּא דְכְתִיב (דברים ד, לה) 'אתה הראת לדעת'
על ידי שליח ורַבְּנִין אָמְרִין הדבור עצמו היה מחזר על
כל אחד ואחד מישראל ואומר לו מַקְבְּלֵנִי אֵת עֲלֶיךָ כֶּךָ
וְכֶךָ מִצּוֹת יֵשׁ בִּי כֶּךָ וְכֶךָ דִּינִין יֵשׁ בִּי כֶּךָ וְכֶךָ עֲנִשִׁין יֵשׁ בִּי
כֶּךָ וְכֶךָ גְּזֵרוֹת יֵשׁ בִּי כֶּךָ וְכֶךָ מִצּוֹת יֵשׁ בִּי כֶּךָ וְכֶךָ קִלְיִן
וְחַמּוּרִין יֵשׁ בִּי כֶּךָ וְכֶךָ מִתֵּן שְׂכָר יֵשׁ בִּי וְהוּא אֹמֵר הֵן
וְהֵן מִיד הַדְּבֹר נוֹשְׁקוֹ עַל פִּיו לְאֲדָקוּלָאִין בֶּן הַדִּימָה
וְלִמְדוֹ הַתּוֹרָה הָדָא הוּא דְכְתִיב (שם שם, ט) 'פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ דְּבָרִים שָׂרְאוּ עֵינֶיךָ אִיךָ הִיָּה
הַדְּבֹר מְדַבֵּר עִמָּךְ. L

לקיים מתוך קבלת עול מלכות שמים (יפ"ק). והוא אומר לו: "הן" ו"הן", על כל שאלה ושאלה.
המלאך — מיד היה נושקו על פיו — למסור ולהשיק ולהדביק הדיבור מפה לפה (ועיי בהערות).
ועל ידי מלאך, אמצעי, באה כל דיבור בנשיקה, הָדָא הוּא דְכְתִיב — זהו שאמר הכתוב בדברי משה
אל ישראל בסוף הארבעים שנה על מעמד הר־סיני והדברות האלה: "אתה הראת לדעת כי ה' הוא
האלהים אין עוד מלבדו, מן השמים השמיעך את קולו ... ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת
מתוך האש", לא נאמר "ראית" אלא "הראת" — על ידי שליח, הוא המלאך. והוא שנאמר כאן:
"ישקני מנשיקות פיהו", ולא נאמר "מנשיקותיו" אלא "מנשיקות פיהו", ה"פה" — המלאך המוליך
ומביא את הדיבור מפי ה' המדבר אתם פנים אל פנים (יפ"ק, עיי"ש).

ורבנין אמרין: הדיבור עצמו — משהיה יוצא מפי הקב"ה לישראל — היה מחזר על כל
אחד ואחד מישראל ואומר לו: האם — מקבלני את עליך, כך וכך מצוות יש בי, שכל
תרי"ג המצוות כלולות בעשרת הדברות, כמה וכמה מצוות בכל דיבור ודיבור, וכן — כך וכך דינן
יש בי, כך וכך עונשין יש בי, כך וכך גזירות יש בי — כגדר וסיג לך, כך וכך מצוות —
ציוויים — יש בי — בעצמי, מלבד המצוות האחרות מן התרי"ג הכלולות בי (ועיי בעיי"ש). כך וכך
קלין וחמורין יש בי, דברים המשתמעים בי במידת קל וחומר, וכן — כך וכך מתן שכר יש בי
— למקיימיני, והוא — והאיש מישראל — אומר — לדיבור: "הן" ו"הן", על כל שאלה
ושאלה, והיה — מיד הדיבור נושקו על פיו — להדבק מפי ה' אל פיו, לְאֲדָקוּלָאִין בֶּן
הַדִּימָה — לתלמיד המקשיב וכן המשמעת (ועיי הערות), ולימדו התורה — הכלולה ורמוזה בכל
מצוותיה ופרטיה בעשרת הדברות האלה, ולא על ידי מלאך אמצעי, אלא הדיבור בעצמו בא ודבק
בנשיקה, הָדָא הוּא דְכְתִיב — בדברי משה אל ישראל בסוף הארבעים שנה על מעמד הר־סיני
והדברות האלה: "רק השמר לך ושמור נפשך מאד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ ... יום
אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב", "דברים שראו עיניך" — איך היה הדיבור — עצמו —
מדבר עמך, והרי "הראת" — על ידי דיבור ה' בכבודו, וזהו: "ישקני מנשיקות פיהו" — דיבור פי
ה' בעצמו היה נושקו ונדבק אליו, פנים אל פנים (יפ"ק).

15

דבר אחר פ'ן ו
ישראל מפי הקדוש
טעמון דרבנין אחר
אתה עמנו ונשמעה
שאינ מקדם ומאח
עמנו ונשמעה, אי
עזריה ורבי יהודה
תפסו שטתיה אמו
משה' כל התורה פ'
בגימטריא תורה עו

דבר אחר: "פן תש
שהוא אומר במקראות אחר
כלבד (רו"ח), וכלומר, שני
ישראל מפי הקב"ה —
שמעו מפי משה, וכאשר כ
להלן (שם), שאת כל עשרת
יהושע בן לוי אמר: טו
כולן, בפרשת מתן תורה, כ
אל משה דבר אתה עמנו
ומעחה, מה עכד לה —
את סדר המקראות האלה?
ומאוחר בתורה" —
שאתר כל הדברות אמרו י'
המוקדם ואומר שישראל י'
אלא לאחר שנים ושל
כאמור, הרי כי אחרי השני
הראשונים, "אנכי" ו"לא י
משה.
רבי עזריה ורבי י'
שיטתיה — תפסו והחזו
מא. (ועייש ברד"ל), ראה ל
— מצוותיה — שש
בגימטריא "תורה" ע

ו. (יט, ב) 'ויקחו אליך פרה אדומה' אמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחר חקתה דאמר רב הונא כתיב (תהלים עה, ג) 'פי אקח מועד אני מישרים אשפט' וכתיב (זכריה יד, ו) 'והנה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון' יקפאון כתיב דברים המכסין מכם בעולם הזה עתידים להיות צופים לעולם הבא כהדין סמיא דצפי דכתיב (ישעיה מב, טז) 'והולכתי עורים בדרך לא ידעו' וכתיב (שם שם, שם) 'אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם' אעשה אין כתיב כאן אלא 'עשיתם' שכבר עשיתי לרבי עקיבא

מסורת המדרש
 ו. א"ל הקב"ה למשה לך אני מגלה טעם פרה וכו' תנחומא כאן ה. תניי כד. פסיו פי"ד. יג. פורייכ פי"ד לט. יל"ש כאן חשנט נכה"ע. כי אקח מועד ראה שוי"ט עה, יל"ש תהלים חתי, והיה ביום ההוא וכו' יל"ש ישעיה תנכ. זכריה תקפו. ראה פסחים ג. דכתיב והולכתי עורים וכו' עיין זוהר ח"ג רפא: אלה הדברים עשיתם וכו' עיין ויקר כו, ד. תנחומא ותני דברים א.

— "חקה", כאמור כאן: "זאת חקת התורה", שלא להרהר אחר חקה זו מלקיימה (ועיין עוד לעיל סוסי א.).

ו. 'ויקחו אליך פרה אדומה', "אליך" — אל משה, וכאשר — אמר רבי יוסי ברבי חנינא: אמר לו הקב"ה למשה: "אליך", לך אני מגלה — סוד — טעם פרה — אדומה, ו. אבל לאחר — היא — חקה, שאין להבין טעמה, וכנדרש למעלה (בסימן ג.). שאפילו שלמה המלך ברוב חכמתו לא עמד על סוד טעמה, אלא, דאמר רב הונא: כתיב — במזמור הנדרש (עי' ביר סו, ב.), במתן תורה: "כי אקח מועד, אני מישרים אשפוט", שכך אומר הקב"ה: "לכשיבוא אותו מועד" שנאמר — לדניאל (דניאל יב, ז.): "כי למועד מועדים וחציו", הוא מועד אחרית הימים, מועד הגאולה העתידה לבוא, אותה שעה — אני מישרים אשפוט" (שוי"ט, ע"ה.). "אגלה סודות טעמי משפטי להבין שהם ישרים ולא בלתי מובנים כחוקה וגזירה שאין לה טעם", וכתיב — עוד, בחזון אחרית הימים מפי הנביא: "והיה ביום ההוא, לא יהיה אור יקרות, וקפאון", ותיבת "וקפאון" זו כך היא נקראת אבל — "יקפאון" — הוא — כתיב — שלה בספר. לדורשה "וקפאון", וכבלשון ארמית "יצופו" (ראה במ"ב ו, ו. ובתרגום שם. וכרשיי בפסחים ג.), וכלומר, כל — דברים — של "אורי" (גמי שם), תורה — המכוסין מכם, ישראל, ויקרים לכן מלהשיגם בכינת אנוש — בעולם הזה, עתידים — הם — להיות צופים — "צפים לכם" (תניי כאן, כד.) — ועולים למעלה מתחת לפני כספים ומתגלים לכם, כדבר הנעשה קל ועולה וצף למעלה מתחת לפני המים אל עליונו ומתגלה (כרשיי בגמי שם), כן יהיו לכם קלים וגילויים — לעולם הבא, לכשיפקה הקב"ה את עיני ישראל לראות מה שעניניהם לא ראו מלפנים, כהדין סמיא דצפי — כסומא הזה כשהוא מתפקח ומתחיל לצפות ולראות דברים חדשים לו, וכמו — דכתיב — עוד בחזון אחרית הימים מפי הנביא: "והולכתי עורים בדרך לא ידעו ובנתיבות לא ידעו אדריכם, אשים מחשך לפניהם לאור, ומעקשים למישור", שיפקה אז הקב"ה את עיני ישראל לראות ולהבין בחכמה בסודות מצוות ה' (וכבוה"ק ואתחנן רסא: עי"ש), שלא היו ידועים, ללכת בהם באור וברעת ובמישור, וכנדרש, וכתיב — בפסוק ההוא בסמוך ומיד: "אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם", ואילו — "אעשה אותם ולא אעזבם", בלשון עתיד, כמובן על מה שהבטיח למעלה מכן על העתיד — אין כתיב כאן, אלא: "עשיתם ולא עזבתם", בלשון עבר, וכלומר, שכבר עשיתי לרבי עקיבא וחבריו — בעולם הזה, אשר —

מסורת המדרש
 נגלו לר"ע וחבריו
 ראה מנחות כט: עין
 אדר"ג פ"ג ג. שכל
 הפרות בטלות עין
 פרה פ"ג ה.
 ז. בשעה שעלה משה
 למרום וכו' תנחומא
 כאן ת. תני' ד. פסי'
 פ"ד, יג. פדרי"כ פ"ד לט:
 יל"ש יתרו רסח. כאן
 תרגס. רא"א עגלה בת
 שנתה ספרי כאן קכג.
 שופטים דו, פרה פ"א.
 א. תנחומא וכו' שם.

וּחִבְרֵיו דְּבָרִים שְׁלֵא נִגְלוּ לְמֹשֶׁה נִגְלוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא וּחְבָרָיו
 (איוב כח, י) 'וְכָל יָקָר רָאִתָּה עֵינָיו' זֶה רַבִּי עֲקִיבָא וּחְבָרָיו.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא רִמְזוּ שְׁכַל הַפְּרוֹת בְּטוֹלוֹת
 וְשִׁלְךָ קִיּוּמָת.

ז. רַבִּי אַחָא בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא אָמַר בְּשַׁעַה שְׁעָלָה מֹשֶׁה
 לְמַרְוֹם שָׁמַע קוֹלוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁיוֹשֵׁב וְעוֹסֵק
 בְּפִרְשֵׁת פְּרָה אֲדָמָה וְאוֹמֵר הִלְכָה בְּשֵׁם אוֹמְרָה רַבִּי
 אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עֲגָלָה בַת שְׁנָתָה וּפְרָה בַת שְׁתַּיִם אָמַר לְפָנָיו

דברים — ברזי תורה — שלא נגלו למשה — בסניי, וניתנו לו טמונים ברמוים שבאותיות
 התורה, שאפילו לו לא נתגלו (כבמנחות כט: עיי"ש) — נגלו לרבי עקיבא וחביריו, שהיה יושב
 ודורש לפניהם "על קוץ וקוץ — מקוצי אותיות התורה — תלי תלים של הלכות", (שם), ומשה שמע
 "ולא היה יודע מה הן אומרים" (שם), וכנאמר על המגילה מסתורי רזים: "קץ שם לחשד, ולכל תכלית הוא
 חוקר ... נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתהו עין אנה ... בחלמיש שלה ידו, הפך משורש הרים, בצורות יאורים
 בקע, וכל יקר ראתה עינו ... ותעלומה יוציא אור" (כבאדר"ג, א. עיי"ש), זה רבי עקיבא — שהיה
 "עוקר הרים" בסברא (קנינת "ארוי הלבנון" בקינות לת"ם), הוא — וחבריו, אשר "דברים המסתורים
 מבני אדם הוציאם רבי עקיבא לאורה" (אדר"ג, שם), וזה מן הדברים אשר "כל מה שהקב"ה עתיד לעשות
 ולחדש בעולמו לעתיד לבוא, כבר הקדים ועשה מקצתו על ידי נביאיו, הצדיקים, בעולם הזה" (ויק"ר כז, ד.
 ועיין עוד בתנח"י דברים, א.), שגילה לר' עקיבא רזי תורה, מעין מה שיגלה לכל ישראל לעתיד לבוא,
 במהרה בימינו.

ועוד — אמר רבי יוסי ברבי חנינא: "ויקחו אליך פרה", הקב"ה אומר למשה "אליך", ובכך
 — רמז — לו הקב"ה למשה לאמר: שכל הפרות — הנעשות משלך ואילך — בטילות —
 לעתיד, ושלך קיימת — לעולם, שמאפר פרתו של משה שיירו וגנוזו ישראל לערב ולקדש ממנה כל
 פרה ופרה שתיעשה מאז והלאה, וכן מכל פרה ופרה שנעשו במשך הדורות (פרה ג, ה. עיי"ש), אלא שכל
 אלה השאר כלו ואבדו, ואפר פרתו של משה נגנו ויגלהו אליהו לעתיד לבוא, לערב ולקדש בו פרות
 שיעשו, על דעת מעשהו של משה בפרה שעשה הוא, שהוא ידע סודה וכוונת מעשיה (עי' בתנח"י כאן,
 ח.).

ז. ועל דרך שאמר רבי יוסי ברבי חנינא למעלה (בסימן הקודם), שסוד מעשה פרה-אדומה זו,
 וקיומה לעולם, היא למשה, הרי עוד (ועיין בעני"ל). כך — רבי אחא, בשם רבי — "יוסי ברבי"
 (בשאר המקורות לדרשה זו), חנינא, אמר: בשעה שעלה משה למרום — לקבל התורה מפי
 הקב"ה, כשהגיע לפרשת פרה-אדומה — שמע — משה את — קולו של הקב"ה שיושב
 ועוסק בפרשת פרה-אדומה — ושונה את משנתה להלכותיה — ואומר הלכה — ראשונה
 שבמסכת המיוחדת להלכותיה — בשם אומרה: "רבי אליעזר אומר, "עגלה" בת שנתה,
 ו"פרה" — בת שתים", שכן ההלכה קבועה, שכשהתורה אמרה לקיים מצוה ב"עגלה", כגון
 במצות "עגלה ערופה" (דברים כא, א-ט.), בת הבקר תקרא "עגלה" כל זמן שהיא בתוך שנתה

רבון העולמים יהי
 שהוא מחלצין הדא
 אליעזר שם אותו

ח. שאל גוי
 עובדיא דאתון עבן
 פרה ושורפין אותו
 ואחד מכם משמא
 ואתם אומרים לו ט
 מימך אמר לו לא

הראשונה להילדה, וכשהת
 תקרא "פרה" משתכנס לש
 "עגלה" — בת שתים, ו"פרו
 לפניו: רבנו של עולם, העלו
 אחד — מיוחד שבחכמים —
 הראשונה הלכה זו — תח
 (בכל שאר המקורות כולם
 השני), ומיד — אמר —
 זה יוצא — מחלצני, אט
 רמזו הדבר מראש, הדא ז
 ... ושם האחד אליעזר
 "השני", אלא שוב "האחד
 משה, הוא "אליעזר", רבי
 ופרה אדומה ראשונה, שנ
 שפותרת במסכת "פרה" זו

ח. "זאת חקת התורה"
 וכמעשה שהיה, שאל גוי
 המעשים שאחם, ישראל, ו
 אתם מביאים פרה —
 עיי"ש), ונוטלין את אפו
 מזין עליו — ממי אפר
 טבולים במים האלה, ובהו;
 אפר אלה — ואתם או
 — לא נכנסה בכך רוו
 האם פעם — ראית אד

מסורת המדרש

ועליהם ככל הדברים וכו' ברכות ה' מגילה י"ט ירושלמי פאה פ"ב הי"ד מגילה פ"ד ה"א חגיגה פ"א ה"ח שמ"ד מ"א א (וראה בני"ש) קה"ר פ"א (ט) ב. פ"ה (ח). תני"ז. יל"ש תשא חה. ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לומר שם. ראה שמ"ד כה. ר ובני"ש. זוהר ח"ב פ. פג.

נחמיה אמר ויתרון ארץ בכל היא אפלו דברים שאתה רואה אותן יתרון למתן תורה כגון הלכות ציצית תפילין ומזוזה אף הן בכלל מתן תורה שנאמר (דברים ט. י) ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתבים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים רבי יהושע בן לוי אמר ועליהם ככל הדברים וכתוב (שם ת. א) כל המצוה אשר אנכי וגו' כל ככל דברים הדברים מצוה המצוה מקרא משנה הלכות תלמוד תוספתות אגדות ואפלו מה שתלמיד

לא לא (שם) המה עאל תיב ארץ אלא על רבי

ואילו — רבי נחמיה אמר: "ויתרון ארץ בכל היא", "ארץ" — "זו התורה", שנאמר עליה (איוב יא, ט): "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" (ב"ר צח, יב). — מדתה ארוכה מהארץ ורחבה מלוחב הים, ועד אין קץ הוא אורך חייה לעד, שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה הנצחי, וגם היא נצחית, שלא כארץ וים הגשמיים האובדים, היא "ארץ" נצחית, ולכן: "ויתרון ארץ" — אפילו דברים שאתה רואה אותן — כאילו — יתרון למתן-תורה, לא כדברים נתונים עם התורה שבכתב בסני אלא כדברים שהוסיפום חכמים מדעתם, כגון: הלכות ציצית, תפילין ומזוזה, שהמצוות עצמן בעיקרן כתובות בתורה אלא שיש בהן הלכות מפורטות איך לקיימם, כגון: מנין חוטי הציצית וקשריהם, רבועי בתי התפילין, רצועותיהם וקשריהם, וכגון שתהא המזוזה מגוללת, ושאר ההלכות שבמצוות אלו ושבשאר מצוות התורה (יפ"ת), אף הן — "נתנו למשה מסיני" (קה"ר, שם). כהלכות שבעל פה — בכלל מתן תורה, שנאמר — בדברי משה אל ישראל על מתן תורה: "ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מתוך האש ביום הקול", וכאשר — רבי יהושע בן לוי אמר: כתוב כאן: "ועליהם ככל הדברים", וכתוב -- בפרשה אחרת, שמשא אומר לישראל (דברים ח, א): "כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום תשמרון לעשות", שהיה הכתוב הראשון הזה יכול לקצר ולומר רק "עליהם", ואמר "ועליהם" (קה"ר א, ט. ב. וכגו' יפ"ת ומ"ס). בתוספת אות ו', להורות על ריבוי, וכן תחת שיקצר ויאמר רק — "כל", אמר — "ככל", בתוספת אות כ' הדימוי, לרבות עוד בדומה למפורש ואמור, וכן לא אמר בקיצור — "דברים", אלא — "הדברים", להורות על ריבוי דברים, וכן בפסוק השני הזה לא קיצר לומר רק "המצוה", אלא הוסיף ואמר "כל המצוה" (קה"ר, שם), ותיבת "כל" באה תמיד להורות על ריבוי ותוספת (ב"ק נד.). וכן לא אמר — "מצוה", אלא — "המצוה", להורות על ריבוי דברים, לרבות ולומר לך כי — מקרא, כל מה שנכתב בספר התורה שבכתב (ועיין בברכות ה. ובשמ"ד כח, ו), וגם — משנה — ערוכה ופסוקה בהלכותיה, בעל פה, וכן בעל פה — הלכות — סדורות במשנה, שלא נכתבו או נרמזו ונדרשו מן המקרא כשאר הלכות המשנה, אלא נמסרו פסוקות וסדורות כמו שהן בעל פה בלי כל סמך ורמז בכתוב, הן הן הנקראות "הלכה למשה מסיני", וכן — תלמוד, זה "גמרא" (ברכות, ה.). משא ומתן סביב המשנה, מקורותיה ושעמיה ותנאיה וסיכום הלכותיה, בעל פה, וגם — תוספתות — סדורות, כלשון המשנה, וכתוספת לה, ביתר הרחבה וביאור, וכן — אגדות — הנדרשות ונאמרות במקראות הכתובים בתורה שבכתב, לא כדברי הלכה אלא כדברי מוסר, ובעל פה, ואפילו מה שתלמיד ותיק — שבכל דור ודור היה — עתיד

זלויים — עושה ו והוא ו ממון א יאכל מהמה לאכול. ז ברעב יח איש יק אחר א יאכל בכספו יזה — י אניות מודו", עושרם התיים", "עמודו" רץ — ה שרדף ל גדול א יסמוך

מסורת המדרש
יש דבר שיאמר ראה
זה חדש עיין להלן כו. ד.
ובכ"ש בעל משנה
ראה לעיל כא. ה. ובכ"ש.

ותיק עתיד לומר לפני רבו כלן נאמרו למשה בסיני
שנאמר (קהלת א. י) 'יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא'
חברו משיב עליו (שם שם, שם) 'כבר היה לעלמים' מלך
לשדה נעבד רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר
'מלך' זה בעל תלמוד לשדה נעבד זה בעל משנה שהוא
סודר הלכה לפניו ורבי נחמיה אומר 'מלך' זה בעל
משנה לשדה נעבד זה בעל תלמוד שהוא מקבל הלכה

לומר לפני רבו — בתלמודו, דבר של חידוש בתורה, וכל שכן מה שזקני ישראל מתקנים
תקנות בכל דור ודור (מגילה יט: עיי"ש), כולן נאמרו למשה — "באותה שעה" (שמו"ר מז, א), של
מסירת הלוחות האמורות כאן שמסרן לו — בסיני, וכולן רמזות בעשרת הדברות הכתובות על
הלוחות (עי' יפ"ת), שכולם כבר היו קיימים מאז לפני יתברך (ראה שמו"ר כח, ו), וניתנו אז מפיו למשה,
והם מתחדשים ונאמרים דבר דבר בשעתו ומפי אומרו, וזהו (עיין קה"ר שם) — שנאמר: 'יש דבר
שיאמר ראה זה חדש הוא, כבר היה לעולמים אשר היה מלפננו', ואין לפרש הפסוק כפשוטו שבא
כמתמיה לומר, היש דברים שמתחדשים בעולם? דהרי כבר נאמר שם בכתוב לפני זה "אין כל חדש תחת
השמש", אלא דרוש כונתו שאף בדברים ש"למעלה מן השמש" הם דברי תורה (כמבואר בקה"ר א, ג. —
קה"ע בירושלמי שם), גם בהם אין דבר חדש שהרי — חבירו — המשכו של פסוק זה משיב עליו:
"כבר היה לעולמים אשר היה מלפננו", וכו', גם אם דבר שהאומרו יאמר עליו שהוא חדש אפשר
לומר לו שכבר היה לעולמים, כמתן תורה, והרי זהו: "ויתרון ארץ בכל היא" — כל יתורי התורה כולם
רמזים בה וניתנו עמה;

"מלך לשדה נעבד", גם זה נדרש על התורה, ונחלקו בו — רבי יהודה ורבי נחמיה
(יפ"ת), רבי יהודה אומר: "מלך" — זה בעל תלמוד — שהוא האדון בתורה לפסוק ההלכה
על פי עיונו במשניות, "לשדה נעבד", "שדה" — זה בעל משנה, תלמיד בקן במשניות,
שהמשניות סדורות בפיו כלשונן, כערוגות בשדה, ואף שעדיין לא הגיע לכלל חכמת התלמוד בגמרא
ופסק הלכה; בכל זאת הרב בעל התלמוד צריך לו שיזכיר וישנה לפניו בבית המדרש את המשניות
והתוספות בעת שהוא בא לעיין בהם, ולהציע את פירושיהן לפני קהל התלמידים ע"י שהרב לוחש לו
הדברים בשקט ובקיצור והוא משמיעם לכולם בקול ברור ושפה ברורה, וזהו: "לשדה נעבד" — הרב
בעל התלמוד צריך עדיין לתלמיד בעל המשנה, שהוא סודר הלכה לפניו — כלשונה במשנתה,
בטרם יעיין בה הוא ויפרשנה, ורבי נחמיה אומר: "מלך" — זה בעל משנה, שהוא האדון
בתורה לדעתה סדורה ושגורה בפיו כלשונה, ורק על ידה ומתוכה יגיע לעיון ופסק הלכה, ובלעדה אין
כלום, כנדרש למעלה (כא, ה. עיי"ש), "לשדה נעבד", "שדה" — זה בעל תלמוד, שהוא מעיין
במשניות; כחודש בשדה להצמיחה, להסיק מהן הלכה פסוקה, כלהצמיח משדה תבואה, וזהו: "לשדה
נעבד" — התלמיד בעל המשנה צריך לרבו בעל התלמוד, שהוא מקבל הלכה — פסוקה —
לפניו, והלכה כבעל התלמוד בעיונו, ולדברי שניהם, גם אם זה "מלך" והוא לו "כעבד" וגם אם זה
מלך והוא לו "כעבד", זהו: "ויתרון ארץ בכל היא, מלך לשדה נעבד" — גם אם הכל ניתן למשה
בסיני, ועל הכל נוטל שכר העוסק בהם, מכל מקום לכלל שלימות בתורה אין אלא במשנה ותלמוד.

לפניו לפיכך א'
ישבע תורה וא'
אחרי תורה ותל'
ברבי אבא בשכ'
הכל גדול מזה.
ב. ורפנן;
רואים בעולם כ'
הן בכלל ברית

להורות ההלכה למען
(תהלים יב, ו): "אמרו
אוהב תורה לא"
"אוהב בהמון לא"
— אחרי תורה;
הלכה פסוקה מה ד'
יהודה יפרש: שמי"ע
בעיונו, כאמור (ועי'

— "תורה" (דב"ר, ב'
לך הכל גדול מז'
(מכות י): "כל האוה'
מהם, ומתלמידו —
ותלמודו מתברר, ור'
הבלי" — מי שהומו
שהתלמידים הם "ח'
בזקנותו, שנאמר: וק'
לריק, שלמד ולא ד'
אבל אם לא היה ו

ב. ורפנן אנ'
אפילו דברים ש'
דברים שאין בהם
מטרידים ומזיקים
שהרי "כל מה שבו

מחוברין

מ ואיש כי ימרט ראשו בקרחה
הוא טהור הוא: מא ואם מפאת פניו

מ ויגבר ארי יתר שער רישה
קרחה הוא דכי הוא: מא ואם

לקט בהיר

רש"י

הבשר בלובן לח (מגילה כ"ד): (מ) קרחה הוא טהור
הוא. עכור מטומאת נתקין^מ, שאינו נדון בסימני
ראש וזקן שהם מקום שער אלא בסימני נגעי* עור
בשר, (בשער לבן) ומחיה ופשויו^ט (ה"ס): (מא) ואם
מפאת פניו. משפוט קדקוד כלפי פניו קרוי גבחת,
שנינו נוסחאות י עט

קפידא, העיקר שהלובן מזהיק מבין האדמימות, כלומר אין
זה שום מכה ונגע, ואין הבשר חולה, אלא גוונו היא גוון
לבן: (נח) שאין לומר שפירושו שמה שנמרט שער ראשו
אינו טמא בזה, כי מהיכי יתמי יהיה טמא, וכי לריך הכתוב
לפרט כל דבר במה שאינו טמא, וזה הפוך הוא, הכתוב לריך
לפרט במה שהוא טמא, גם אין לומר שפירושו הוא שאפילו
יהיה שם נגע אינו טמא בשום אופן, שהלא הכתוב מכתיב זאת שנאמר פסוק מ"ב וכי יהיה בקרחת וגו' לרעת פורחת היא
וגו', אלא ודאי פירושו שטהור בסימני טומאת נתק, שהלא נקרה שער ראשו, וזה מה שאמר הכתוב קרחה הוא, ובמקום שאין
שער מטמא בלרעת ולא בנתק: (נט) וידון בדי מראות, שאם הוא למטה מקרום בילה אינו טמא אפילו יש בו כל סימני
טומאה ביחד, משא"כ הנתק כל שגבן הוא טמא בסימניו, ובספרים שלפנינו הגירסא "בשער לבן", ותלמיד טועה כתב זאת

אור החיים

מה שנתן לו צעל פה היכן הוא רמז בבורה
שצכתצ"ו) וזו היא עבודת בני ישראל עמלי תורה
ללצט ההלכות שנאמרו למשה בסיני והסודות
והדרשות כלן יתנו להם מקום בתורה שצכתצ, ולזה
תמלא באלו התנאים וחברו תורה כהנים וספרי וכו'
וכל דרושהם צכתוצים אינם אלא על פי ההלכות
והילוצים צכתוצ תורה ה' תמימה שצכתצ, ואחריהם
ועד היום זו היא עבודת הקודש בני תורה לדייק
המקראות וליישבם על פי המאמרים שהם תורה
שצצל פה, וזו היא עבודת התורה הנקראת ארץ
החיים, וענין זה לא נמסר למשה כולו לדעת כל
תורה שצצל פה היכן היא כולה רמוזה בתורה
שצכתצ, ולזה אמרו ז"ל שדרש רבי עקיבא דרשות
שלא ידעם משה, אין הכוונה שלא ידע משה עיקרן
של דברים הלא ממנו הכל אפילו מה שתלמיד ותיק
עחיד לחדש, אלא שלא ידע סמיכתם ודיוקם היכן
רמוזים בתורה, וזה לך האות מה שלפנינו שדרש

באח הלכה, אבל אחר שהדין שאנו קובעים בייחור
הוא הלכה, יותר נבחר לומר לזה נתכוון מלדחות
דחיות^ט. וזה כלל נכון בפירוש התורה. זרואיתו
ליושב מאמרי רז"ל שאמרו (ויק"ר פכ"ב) שלא היה
דבר שלא נמסר למשה בסיני, ואפילו מה שתלמיד
ותיק עחיד לחדש, ואמרו במקום אחר (במד"ר י"ט)
כי רבי עקיבא היה דורש מה שלא ידע משה
כאמרו הדברים עשיתים אעשה לא נאמר וכו'
יעוין שם דבריהם, וכן כמה מאמרים שדומים לזה.
ונראה כי ישוה המאמרים הוא. כי הן אמר שכל
דבר תורה נאמר למשה ואין חכם יכול לדעת יותר
ממה שידע משה, והגם שחנרף כל דורות ישראל
מיום מתן תורה עד שתמלא הארץ דעה אין חידוש
שלא ידעו משה, אבל בהפרש הוא כי משה נתן לו
ה' תורה שצכתצ ותורה שצצל פה, והנה האדון
צ"ה צכתצו יחברך רשם בתורה שצכתצ כל תורה
שצצל פה שאמר למשה, אבל לא הודיע למשה כל

אור בהיר

קמ) ואדרבה אם יאמר אדם כן אחר שמע הקבלה יהיה מגלה פנים וכו',
טמא. קי) הראוני בספר פרדס יוסף שנראה לו מלשון הר"מ צמז"ל שבעות פ"ו ה"ב שלא רק היתר נדרים היתה קבלה ממה
אלא גם המקום שרמז בו בתשכ"ב היתה בקבלה, וסיים זה הפך אזה"ם ז"ל וז"ע ע"כ, ואני ראיתי צמז"ם ז"ל היפך דבריו, שהלא
מקור דברי הרמב"ם בתיגה"י כשמואל מספוק לא יחל דברו, והמענין שם במשנה ובגמרא יראה ויודה ששמואל אמר דעת עמנו ולא
היתה לו קבלה. ולו יהיה כדבריו שהיתה קבלה עכ"ו תמהני מאוד איך כתב שזה היפך אזה"ם, הלא דברי רבינו ברורים ובהירים לא
הודיע למשה "כל" מה שנתן וכו', פי' רוצה דרוכה הודיע לו כי מי לנו גדול בתורה כאדונינו משה מקור התורה, אלא השאיר הקב"ה
אזוהו גרגרים כדי לזכות ולהניח מקום ללומדי תורה לאמיתה בקדושה ובטהרה, וראה נא לקמן שרבינו חזון וזוהו דבר זה ח"ל לא

מקבל אפוקי
גלוש הוא דכי
בקרחותה או ב
תור סמוק סני
בקרחותה או ב
יתה פתגא וקא
תורא סמקא
בגלושותה כו
משך בקרא: מו
מסאב הוא
פתגא בריש
מה וסגורא די

ואף הלטעין שמנ
כלפי אחוריו קר
אדמדם. פתוך,
(ה"ס): (מג) כמד:
הלרעת האמור צ
יהיה בעור צשרו,
מראות ונדון צבי:
בשחין ומכוה שה
נתקין של מקוב
מראות^ט (שאת
(מד) בראשו צו
שנינו נוסחאות י ומה אומר

הלל מהכתוב הו
גילה ה' למשה
ודבר
מד. צרוע כו
הו
טכור הוא שכת
ציותרצ"ב) כי אמנ
לריך שיטמאכו ה
נמסר למשה "כולו" לו
וגם חזר לומר עמא יי

יִמְרַט רֵאשׁוֹ גִבַּח הוּא טְהוֹר הוּא:
 מִבּ וְכִי־יִהְיֶה בְקַרְחָתוֹ אוֹ בְגִבַּחַת נָגַע
 לְבָן אֲדַמְדָּם צָרַעַת פְּרַחַת הוּא
 בְקַרְחָתוֹ אוֹ בְגִבַּחָתוֹ: מִן וְרָאָה אֹתוֹ
 הִכְהִין וְהֵנָּה שְׂאֵת־הַנֶּגַע לְבָנָה
 אֲדַמְדָּמַת בְקַרְחָתוֹ אוֹ בְגִבַּחָתוֹ
 כַּמְרָאָה צָרַעַת עוֹר בְּשָׂר: מִד אִישׁ־
 צְרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טָמֵא יִטְמְאוּ
 הַכֹּהֵן בְּרֵאשׁוֹ נִגְעוֹ: מִה וְהִצְרוּעַ אֲשֶׁר־

מִלְקַבֵּל אֶפְוֵהוּ יִתֵּר שְׁעַר רִישָׁה
 נְלוּשׁ הוּא דְכִי הוּא: מִבּ וְאֵרִי יְהִי
 בְקַרְחוּתָהּ אוֹ בְגִלּוּשׁוּתָהּ מִכְתָּשׁ
 חוֹר סְמוּק סְגִירוֹת סְגִיָּא הִיא
 בְקַרְחוּתָהּ אוֹ בְגִלּוּשׁוּתָהּ: מִן וְיַחְזִי
 יְתָה פְהִנָּא וְהָא עֵמִיק מִכְתָּשָׁא
 חוֹרָא סְמָקָא בְקַרְחוּתָהּ אוֹ
 בְגִלּוּשׁוּתָהּ כְּמַחְזִי סְגִירוּתָא
 מְשֻׁן בְּסָרָא: מִד גְּבַר סְגִיר הוּא
 מְסָאָב הוּא סְאָבָא יִסְאָבְנָה
 כְּהִנָּא בְרִישָׁה מִכְתָּשָׁה:
 מִה וְסִגְרָא דִּי בַּהּ מִכְתָּשָׁא

יִשָּׁה
 וְאֵם
 טְהוֹר
 סִימְנִי
 עוֹר
 וְאֵם
 בַּחַת,
 מִה הִיא
 מִן שְׂאֵן
 סִימְנִי
 מִן זֹאת

לקח בהיר

רש"י

ובספרים מדוייקים וכתבי יד הישנים ליתא, שהלא ח"כ ומשנה מפורשת היא שאינה מטמאה בשער לבן: (ס) פי' לכן חלק, וכן הוא בח"כ "ת"ל נגע", ולא כמו שהוא בקלח דפוסים שחסר זאת וערכו מאמר זה עם מאמר הסמוך, שיבוש הוא וטעות סופר, ואין להולמו: (סא) אלא אפילו למטה מהס: (סב) פי' שהמדובר כאן היה מקרחת וגבחת, ועל זה אמר הכתוב בגדיו קרועים ראשו פרוע וכל ההלכות, אבל מאומרו בראשו נגעו נטרפה נתקיס, ומנין לרבות נגעי עור בשר, שחין, ומכוח לכל ההלכות דלהלן, ת"ל טמא יטמאנו, הכפל בא לרבות כל מיני טמאים שזיס הם, ואין להקשות א"כ מיותר לומר בראשו נגעו שהרי נטרפו כל מיני

ואף הלבדעין שמכאן ומכאן בכלל, ומשפוט קדקוד כלפי אחוריו קרוי קרחת (ח"ס: (מב) נגע לבן אדמדמם. פחוק, מנין שאר המראות^(ט), ת"ל נגע (ח"ס: (מג) כמראה צרעת עור בשר. כמראה הטרעת האמור בפרשת עור בשר (פסוק ז') אדם כי יהיה בעור בשרו, ומכו* אמור זו, שמטמא בארבע מראות וגזון צב' שבועות, ולא כמראה לרעת האמור בשחין ומכוח שהוא נזון בשבוע א', ולא כמראה נתקין של מקום שער שחין מטמאין בארבע מראות^(ט) (שאלת ותולדתה בזהרת ותולדתה) (ח"ס: (מד) בראשו נגעו. חין לי אלא נתקין^(ט), מנין

שינוי נוסחאות * ומה אומר.

אור החיים

טומאה, וכפל לומר טמא הוא למעט אם אמר על העבור טמא כי דוקא זה שטמא הוא כפי האמת הוא שיטמאנו הכהן אבל אם היה טהור ואמר לו טמא חין זה טמא אלא טהור, וטעם שכפל טמא יטמאנו, דרשו בתורת כהנים לרבות כל הטומאות שלריבין מפי כהן:

צרוע הוא. ולא אמר לרעת הוא צי". אולי כי ללד שה' זלזל בו כל כך שהפריח לרעת בקרחתו

אור בהיר

נמסר למשה "כולו" לדעת "כל" חושב"פ וכו', והדברים פשוטים, ואיני יודע האין אפשר לטעות בזה. קרא) הכפל צרוע טמא, וגם חזר לומר טמא יטמאנו. קרא) שכן אין לגדר ולומר אט"פ שטמא הוא לריב שיטמאנו הכהן, שעל זה די לומר צרוע הוא טמא יטמאנו. קרא) פי' למה הלביש הנגע בלדס, ולא עשה כן עד עתה.

בתורה
 תורה
 יסודות
 : ולא
 די וכו'
 הלכות
 חריבס
 לדייק
 תורה
 ת ארץ
 עת כל
 בתורה
 דרשות
 : עיקרן
 די ותיק
 ס היכן
 ו שדרש

ס שנאמת
 לה משה
 די, שהלא
 עמנו ולא
 היריס לא
 יר הקב"ה
 ה ח"ל לא

כן, כי לא יבצר מהש"י להנהיג את כל העולם כולו ע"י נסים נגלים, וכאשר ברא הש"י את העולם על אופן זה להתנהג ע"י הטבע ונסים נסתרים, בודאי כן ראוי להיות, מטעם זה או מטעמים אחרים הנודעים אליו יתברך :

והנה כשקרבנו אל משה ואמרנו בשלחה אנשים לפנינו וכו', היו שני דרכים להעמיס בכוונתם, או כפשוטו לידע אם היא זבת חלב ודבש החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב, ומה שאמרו את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהן יהי פירושו אם היא זבת חלב ודבש ואם מושב הארץ טוב, וכמו שצוה משה למרגלים הטובה היא אם רעה, ויש להעמיס בכוונתם כמו שפירש"י אין דרך שאין בה עקמימות ואת הערים אשר נבוא אליהן תחילה כמ"ש הרמב"ן שכן דרך כל מכבשי ארצות, ואף שאינם צריכין לכך שהרי כל הנהגתם היתה דרך נס, הם בחרו לעצמם שתהי' הנהגה מלובשת בטבע, באשר זהו צורך גבוה ביותר כנ"ל ובכרו את תועלת צורך גבוה על פני התועלת העצמית, וזה סובל יותר פירוש הדברים בפשיטות את הדרך אשר נעלה ואת הערים אשר נבוא אליהן, וע"כ ממה נפשך ראה משה להסכים עמהם, אם כוונתם דרך הראשון יצדק המשל שהביא רש"י איני מנסהו עוד מעתה, ואם על הדרך השני הרי כוונתם רצוי' מאד להשליך מנגד את תועלתם העצמית נגד צורך גבוה, וכאשר הסכים עמהם ועדיין היו מבקשים לשלוח המרגלים לא נשאר לפני משה לחשוב עליהם אלא שכוונתם הדרך השני, והוטב הדבר מאד בעיני משה :

אך כבר אמרנו במקום אחר שהנהגה הנסית הנגלית מתיחסת למשה והנהגה המלובשת בטבע מתיחסת ליהושע, והנה אלדד ומידד היו מתנבאים במחנה משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ, והוכחנו מדברי המדרש וכן מפורש בש"ס (סנהדרין י"ז) שמשה לא ידע מנבואה זאת, וע"כ תמצא שמשה הוכיח את ישראל ואומר אליכם לא תערצון ולא תיראון מהם ה' אלקיכם ההולך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם ובמדבר אשר ראית וגו' ובדבר הזה אינכם

מאמינים וגו', ולא מצינו שהשיבו אותו דבר, ובאמת היא קושיא שאין עלי' תשובה, מאחר שראו נסים נגלים כ"כ מדוע לא האמינו לכבוש את מלכי כנען, שבודאי גם קריעת ים סוף או הנסים שבכל יום, עמוד ענן ועמוד אש והמקן הם יותר פלא מלכבוש את מלכי כנען אפילו יהי' כגובה ארזים גבהם כמובן, אך התירוץ לזה הוא פשוט, שבאשר שמעו מאלדד ומידד שמשה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ, והם היו חכמים גדולים והבינו ענין משה ויהושע, ע"כ הבינו שאין ראוי' מן הנהגת המדבר להנהגת ארץ ישראל, שהרי שם לא יהיו נסים נגלים אלא מלובשים בטבע, ובוה היו מתיראים, אבל לא היו יכולים לומר זה למשה, כיון שמשה לא ידע מנבואת אלדד ומידד ולא אורח ארעא לספר לו נבואה זו כמובן :

והנה אח"כ שלא רצו לעלות לא"י מחמת פחד יושבי הארץ וטעמו של דבר העלימו ממה, שפט משה למפרע שמה שאמרו נשלחה אנשים לפנינו הוא בפשיטות מחמת חסרון אמונה, ולא הועיל במה שהתרצה להם כמשל שברש"י, ואין זה אלא רוע לב על כן היתה תוכחתם שלימה, וזה וייטב בעיני ולא בעיני המקום, אנכי חשבתי לכם לטובה שאתם אינכם משגיחים לתועלתכם אלא צורך גבוה, שזה הוא דרך משה שלא השגיח לצורך עצמו כלל וכמ"ש וירד משה מן ההר אל העם, וברש"י מלמד שלא הי' פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם וכבר דברנו מזה, וזהו לשון בעיני שהוא דוגמא דידי, אבל לא בעיני המקום היודע תעלומות לב ידע מראש שלא היתה כוונתכם לטובה :

שנת תרע"ה

במדרש תנחומא, יתברך שמו של מ"ה הקב"ה יתברך וזיתעלה זכרה, שכל הנסים שעשה לישראל במדבר כך עתיד לעשות להם בציון, במדבר כתיב אלה הדברים ובציון כתיב אשים מחשך לפניכם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים, ואינו מובן מה שייכות ומה ענין זה לזה :

ונראה לפרש עפ"י מה שהגיד כ"ק או אדמו"ר וצללה"ה שמשנה תורה באש משה מפי עצמו אמרה נראה שהיא אמצו בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ, עכת"ו ונראה לפרש דבריו הקדושים עפ"י מאמר ז"ל (נדריים כ"ב:) אלמלא (לא) חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספ יהושע מפני תחומי הארץ, ואין הפירוש של היתה לישראל תורה שבע"פ, ח"ו לומר נ כי תורה שבע"פ היא פנימיות תורה שבכתב ולא יתכן זו בלי זו, ובתלי תורה שבע"פ ל תודוע שום מצוה כיצד לעשותה, תפילין מו וציצית מהן, וכדומה, אלא הפירוש יובן כע אמרם ז"ל (שיהש"ר פ"א) בעשרת הדברו שהי' הדיבור עצמו מחזיר על כל אחד מישראל ואומר לו מקבלני אתה עליך כך וכך מצו יש בי וכו' כך וכך קלין וחמורין כך וכך ג' וכו', והיינו דכל תרי"ג המצוות ופרטיהן כול נרמזים בעשרת הדברות כברש"י (סוף פרש משפטים), אלא שזה בתכלית ההעלם וההסתו ואז באשר היו ישראל בתכלית ההודוכו היו רואים באותן תיבות של הדברות כ הרמזים מכל המצוות לכל פרטי פרטיהן ע שלא היו צריכים פירוש, אך לא התמזו בשיעור הודוכות זה ותיקף נשתנו באמר דבר אתה עמנו ונשמעה, ומ"מ אלמלא חטו בעגל היתה תורה שבכתב כ"כ מאירה לפנינו עד שהיו רואים הפירוש של המצוה נרנ בכתוב כאילו הי' כתוב מפורש, ולמשל מצו תפילין שבתיבות והיה לך לאות על יד ולזכרון בין עיניך, היו רואים בעיניהם כ הלכות תפילין וכל הלכה למשה מסיני שבו גלויין ומפורשין עד שלא נשאר ספק בצור הפתים והפרשיות ורצועותיהן, ולא הי' נצר לבאר להם בעל פה שפירוש מצוה זו הוא כ ומצוה זו הוא כך, כי היו להם עינים פקוחו לראות מתוך הכתב כל הרמזים לכל הפרטי וכן כל דברי אגדה וסודות התורה, וכן כ דברי מוסר המעוררים את לב שומעם ע דכדוכה של נפש, וכל דברי הנביאים, הכ היו רואים מתוך הכתב של חמשה חומש תורה, כי באמת הכל נרמז בתורה שבכתב

ונראה לפרש עפ"י מה שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה שמשנה תורה באשר משה מפי עצמו אמרה נראה שהיא אמצעי בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ, עכת"ד. ונראה לפרש דבריו הקדושים עפ"י מאמרם ז"ל (גדרים כ"ב): אלמלא (לא) חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע מפני החומי הארץ. ואין הפירוש שלא היתה לישראל תורה שבע"פ, ח"ו לומר כן כי תורה שבע"פ היא פנימיות תורה שבכתב ולא יתכן זו בלי זו, ובלתי תורה שבע"פ לא תודע שום מצוה כיצד לעשותה, תפילין מהן וציצית מהן, וכדומה. אלא הפירוש יובן כעין אמרם ז"ל (שיהש"ר פ"א) בעשרת הדברות שהי' הדיבור עצמו מחזיר על כל אחד מישראל ואומר לו מקבלני אתה עליך כך וכך מצוות יש בי וכו' כך וכך קלין וחמורין כך וכך ג"ש וכו', והיינו דכל תרי"ג המצוות ופרטיהן כולם נרמזים בעשרת הדברות כברשי"י (סוף פרשת משפטים), אלא שזה בתכלית ההעלם וההסתר, ואז באשר היו ישראל בתכלית ההודככות היו רואים באותן תיבות של הדברות כל הרמזים מכל המצוות לכל פרטי פרטיהן עד שלא היו צריכים פירוש, אך לא התמידו בשיעור הודככות זה ותיכף נשתנו באמרם דבר אתה עמנו ונשמעה, ומ"מ אלמלא חטאו בעגל היתה תורה שבכתב כ"כ מאירה לפנייהם עד שהיו רואים הפירוש של המצוה נרמז בכתוב כאילו הי' כתוב מפורש. ולמשל מצות תפילין שבתיבות והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, היו רואים בעיניהם כל הלכות תפילין וכל הלכה למשה מסיני שבהן גלוין ומפורשין עד שלא נשאר ספק בצורת הפתים והפרשיות ורצועותיהן, ולא הי' נצרך לבאר להם בעל פה שפירוש מצוה זו הוא כך ומצוה זו הוא כך, כי היו להם עינים פקוחות לראות מתוך הכתב כל הרמזים לכל הפרטים. וכן כל דברי אגדה וסודות התורה, וכן כל דברי מוסר המעוררים את לב שומעם עד דכדוכה של גפש, וכל דברי הנביאים, הכל היו רואים מתוך הכתב של חמשה חומשי תורה, כי באמת הכל נרמז בתורה שבכתב

כאמרם ז"ל (תענית ט'), מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא, אלא מחמת החטא נסתמו עיניהם והיו צריכין לביאור שבע"פ, וחכמי הש"ס היו עוסקים כל ימיהם למצוא את הפירוש שבע"פ נרמז בתורה שבכתב, והיו מאחדין את תורה שבכתב ותורה שבע"פ, וזה גורם יחוד בכל העולמות, ותחת אשר קודם החטא הי' תמיד באחדות, אבל אחר החטא שנגרן מפריד אלוף ונעשה פירוד בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ עד שתורה שבע"פ אינה נראית מתוך הכתב, מתקנין זה חכמי ישראל בתורתם, והדברים עתיקים. וזהו ענין רע"ק שהי' דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלין של הלכות (מנחות כ"ט):

ולפי האמור יובנו דברי קודש של כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה שמשנה תורה היא ממוצעת בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ. והיינו באשר משה מפי עצמו אמרה, ואיננה מובדלת ומרוממת מישראל כמו ארבעה הספרים הקודמים, וע"כ במשנה תורה נראות ביותר הדרשות ואפילו חכמי ישראל שלא הגיעו למדרגת רע"ק לדרוש בכל התורה על כל קוץ וקוץ תלי תלין של הלכות, במשנה תורה הי' נקל להם ביותר למצוא את הנרמז ולהבין מתוך הכתב את פרטי המצוות שנתפרשו בע"פ, וכן נקל הי' ביותר לחכמי ישראל למצוא דברי אגדה וסודות התורה במשנה תורה, וכן דברי מוסר שבמשנה תורה חודרים יותר לתוך עומק לב ישראל ומעוררים ביותר. וכמו שהגיד היהודי הקדוש זצ"ל מפרשיסחא שהמובחר שבספרי מוסר הוא ספר משנה תורה והי' מזהיר לתלמידיו ללמוד תמיד משנה תורה לעורר לבבם, והטעם שבאשר יש באדם יותר קירוב ושייכות אלי' נכנסין ביותר הדברים ללב ומגלין אוון למוסר. ע"כ נחשבת משנה תורה לאמצעי בין תורה שבכתב הסתומה ובין תורה שבע"פ הנגלית:

והנה כך הוא אתנו היום, ומובן מזה איך היו הדברים בעת דיבר משה אל בני ישראל, שבודאי הדברים היו מאירין ובהירין והיו נראין מתוכן כל פרטי הפרטים, הן בהלכה והן באגדה וסודות התורה והן בדברי מוסר,

יבו אותו דבר. תשובה, מאחר האמינו לכבוש וריעת ים סוף ונן ועמוד אש את מלכי כנען הם כמובן, אך שמעו מאלדד ס את ישראל והבינו ענין אי' מן הנהגת שהרי שם לא בטבע, ובה לים לומר זה נבואת אלדד לו נבואה

י מחמת פחד דבר העלימו אמרו נשלחה חמת חסרון להם כמשל על כן היתה ולא בעיני ובה שאתם צורך גבוה, צורך עצמו אל העם, קיו אלא מן והו לשון לא בעיני גראש שלא

של ממ"ה זכרו, שכל ניד לעשות יים ובציון ומעקשים עזבתים. ה לזה:

והיו כעין עשרת הדברות שהיו מאירים מתוכם כל הפרטים כנ"ל:

והנה אמרו ז"ל (במדב"ר פי"ט) אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם אעשה אין כתיב

כאן אלא עשיתם שכבר עשיתי לרע"ק וחבריו. והנה מפורש אמרו שזה הפסוק מדבר

מהתגלות התורה. ונראה דלפי"מ שאמרנו לעיל, דשלשה חלקי תורה הם, הלכות ואגדות,

ודוי התורה ודברי מוסר. ויש להוסיף דברים, ששלשה חלקי תורה אלה הם לעומת גוף

וגפש ושכל שבאדם. הלכות להורות האדם את המעשה אשר יעשה בכל פרטי מצוות

התורה הן לעומת גוף האדם, והיינו שע"י הלכות מצוות התורה בפועל מקדש את כל

בחינות האדם ואפילו גופו הקרוץ מחומר נמי נעשה קודש, וזה רבותא יותר מלקדש את

המדרגות הגבוהות שבאדם שהם הנפש והשכל, ומ"מ הלכות מתיחסות לעומת גוף האדם, ודברי

מוסר מתיחסים לנפש שמתפעלת ומתרגשת מדברי מוסר, והאגדה ודוי התורה מתיחסים

לשכל האדם לבד. ובוה יתפרש כל הכתוב (ישעי' מ"ב) והולכתי עורים בדרך לא ידעו

בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים

עשיתם ולא עזבתם. והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם הוא חלק ההלכה של תורה, ובש"ס (ריש קידושין)

שהתורה נקראת דרך שנאמר והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו.

א"כ יצדק הלשון והולכתי עורים בדרך לא ידעו עם חלק ההלכות שבעשי. ויש לומר

שבאשר יש מצוות המתקיימות במחשבה בלי מעשה, לזה הכפיל לומר בנתיב לא ידעו

אדריכם. ועיין בהקדמת ספר נתיבות עולם בהפרש שבין דרך לנתיב, שדרך הוא לכל

ונתיב הוא ליחידים. והיינו נמי לפי דרכנו שחלק המעשה הוא בשוה לכל אדם, שכל

ישראל מניחים תפילין בשוה, אבל מצוות שבמחשבה אין דעתם של בני אדם שוות, ויש

המבין יותר, ע"כ חלק הכתוב לשנים לזה דרך ולזה נתיב. והוסיף הכתוב לאמור "אשים

מחשך לפניהם לאור" הוא חלק האגדה ודוי

התורה, אור בגמטריא רו. "ומעקשים למישור" הוא חלק המוסר שהוא לפשט העקמימות

שבלב, והיינו שהנביא מבטיח את ישראל לעתיד שיתגלו להם שלשה חלקי התורה

מעצמם ויבינו במקרא כל הרמזים וכל התורה שבע"פ. והוא כעין שאמר הכתוב (ירמ' ל"א)

ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' לאמור דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם

ועד גדולם, ולימוד יצדק על התורה שבע"פ הנמסר מאיש לאיש, אבל אז הכל יראו מתוך

הכתב כל הכוונה. "אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם" כבר עשיתם לרע"ק וחבריו,

היינו שדרש על כל קוץ וקוץ תלי תלין של הלכות:

ולפי האמור מובן אשר אלה הדברים דמשנה תורה, ואלה הדברים עשיתם ולא

עזבתם, ענין אחד להם, שהלשון אלה הוא כמו מורה באצבע על דבר הנגלה, שזו היתה

כוונת משרע"ה עם משנה תורה, וזה ה"י אלה הדברים שנתגלו לרע"ק וחבריו, ועתיד לעשות

לציון:

ויש לומר שקצת מזה הוא בכל שבת, שהנפשות בהכרח מזוככות ומרגישות יותר מבמי

החול, וזה שאיתא (תדב"ר פ' א') שבת יעשה כולו תורה, ששבת מסוגל לפקוח עינים עורות

להרגיש כוונת התורה, ויש לומר שזהו ענין נר של שבת המאיר את העינים, וזהו שבזמירות

נזמין לה השתא בתורא חדתא ובמגרתא טבתא דנהרא על רישין, ואפשר שמטעם זה

היא מצות קריאת התורה בשבת:

וְאוֹמַר אֲלֵיכֶם בַּעַת הַהִיא לְאֹמֹר, וּבְמִדְרַשׁ בְּאִינוּ עַת ר' יוֹחָנָן אָמַר בַּעַת יִתְרוֹ

מְנִיין שֶׁכֵּן כָּתוּב כִּי כְבֹד מִמֶּךָ הַדָּבָר וְגו', ר' חִיָּיא אָמַר בַּעַת מֵתְאוּנָנִים שֶׁנֶּאֱמַר לֹא אוֹכֵל

אֲנִי לְבָדִי וְגו'. וַיֵּשׁ לְהַבִּין לְמָה הַפְּסִיק כֹּאן בְּפִרְשַׁת מִינּוּי הַדֵּיּוּנִים, וְלִדְבַר ר"ח דְּבַעַת

הַהִיא בַּעַת הַמֵּתְאוּנָנִים נִיחָא, אֵךְ לְדַעַת ר"י בַּעַת יִתְרוֹ מֵה עֵינֵינוּ לְכֹאן אַחַר הַמֶּאֱמָר רַב

לְכֶם שַׁבַּת בְּהַר הַזֶּה שֶׁהִי בַּעַת שִׁלּוּחוֹ לְאַרְצוֹ, וּבְהִכְרַח לֹמַר דְּמִינּוּי הַדֵּיּוּנִים קוֹדֵם לְכֶן הִי יָמִים רַבִּים אֶפִּילוּ לְמִד' יִתְרוֹ אַחַר

מתן תורה בא, וכ"ש למ"ד קודם מ"ת וברש"י (פר' יתרו) שהי' ממחרת יו"כ,

ענינו לכאן שמדבר משנה השנית באייר, ור"ח דבעת ההיא קאי על עדת המתאוננים

מצד אחר ששם לא ה' מינוי הזקנים לדי אלא לנבואה ולא היו אלא שבעים,

מפורש שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמ ושרי עשרות, וראיתי במפרשי המדרש ש

ר"ח שעד עת המתאוננים לא מינה משר שופטים עליהם, וזה קשה מן הראשונות

היתה כזאת לאחר מצוה שנצטוו בה כפיר (שמות י"ח כ"ג) בפסוק וצוין אלקים וי עמוד:

וְנִרְאָה לְפָרֶשׁ דֵּהֲנָה יִדְוַע דְּכִיבוּשׁ אַרְצֵי יִשׁוּ הִיתָה לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, דְּכָל נ

שֶׁהִכְנִיעוּ אֶת כַּחוֹת הָרַע לְמַעַלָן נִכְנְעוּ הָאוֹר לְמַטָּן, וּבְמִדְרַשׁ (דְּב"ר פ"א ס"ו כ"ב) לֹא

מְלַכְיָהֶם בְּיָדֵיכֶם וְזֵמְחוּ מְלַכְיָהֶם אִי"ר תִּנְחֹו אֵלֹו הֵם מְלַכֵּי עוֹבְדֵי ע"ז וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכ

בְּרוּל אֵלֹו שְׂרִיָּהֶם שֶׁל מַעַלָן שְׁאִין הִקְו פּוֹרַע מְאוּמָה עַד שְׁפוֹרַע מִשְׂרוֹ תַחֲלִילָה, ו

לְהַבִּין שֶׁלְכַאוּרָה הַכְּנַעַת הַשְּׂרִיָּם לְמַעְלָה וְרַק בִּיד ה', וְא"כ אִיךְ יִתְכַן הַמְצוּה לִישׁוֹ

לְכַבוֹשׁ הָאוֹמוֹת שֶׁלְמַטָּן, מִמ"נ אִם כְּבַר נ הַשְּׂרִיָּם שֶׁל מַעְלָה מִמִּילָא הָאוֹמוֹת שֶׁל נ

כֵּלָא הִיוּ וְגַבְרָא קְטִילָא קְטִלוּ, וְאִם עוֹד נְפִלוּ שְׂרִיָּהֶם שֶׁל מַעְלָה א"א לְכַבוֹשׁ הָאוֹנ

שֶׁל מַטָּן, אֵךְ יוֹבֵן עַפ"י דְּבַרֵּי רַש"י (הוֹר"י י"א), כֵּהָא דְגַר סוּרוֹ רַע פִּירַש"י דֵּהִינּוּ י

הָרַע שֶׁשׂוֹר שֶׁלוֹ רַע הוּא, וְדַקְדַּק כ"ק אֲדַמוּ זְצִלְלָה"ה מוֹה דְשַׁר שֶׁל הָאוֹמָה הוּא הִיצָה

שֶׁלָה, וְהִנֵּה יִדְוַע דְּשַׁבְעָה מְלַכֵּי כְנַעַן הֵם לְעוֹ שְׁבַע הַמְדוֹת הָרַעוֹת, וְא"כ הַשְּׂרִיָּם שֶׁל

הֵם הִיצָה"ר שֶׁלֵּהֶם הַמוֹשֵׁךְ אוֹתָם לְמַד הָרַעוֹת, וְהִנֵּה בְּזוֹה"ק (ח"א ר"א), אֵל תֵּאוּ

אֶשְׁלֵמָה רַע, ת"ח וְכו' וְאִי סְטִי בַר נֶשׁ לְשֵׁמָא כְּדִין אֲתַתְקַף יצ"ר עַל יצ"ט וּמֵאָן דֵּהוּה פַּג

אֶשְׁלִים לִי בַחְטָאוֹי דֵּהָא לֹא אֶשְׁתַּלִּים: מְנוּוֹלָא אֵלָא בַחְטָאִין דְּבַנְל נִשָּׂא, ע"כ. וְה

יִדְוַע דְּכִמוּ בְּפִרְט כֵּן בְּכָלֵל דֵּלָא אֶשְׁתַּל יצ"ה"ר בְּעֵלְמָא אֵלָא בַחְטָאִין דְּבַנְי נִשָּׂא, וְהִי

דְּבַגּוּנֵי דַחְטָאִין מֵתַגְבַּר הִיצָה"ר שֶׁל אוֹ

קָנְהוּ וְחָמור אֲבוּס בְּעָלְיוּ יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע
עַמִּי לֹא הִתְבוּנָן: דְּ הוּי | גְּוֵי הָטֵא עִם כְּבֵד

דְּחַלְתִּי עַמִּי לֹא אֶסְתַּבֵּל
לְמִיתָב לְאוֹרְתִי: דְּוֵי עַל
דְּאֶתְקַרְיָאוּ עִם קִדִּישׁ

רש"י

פּשׁעו צי. (ס"א). שְׁתִּיבוּ עֲדִים לְדַבַּר, וְהִיכֵן דִּיבַר
הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְהַדְּבָרָה (דְּנִיִּים לִבּוֹ). צְמִילָחָא (פִּרְשָׁא
בא): (ג) קִוְנָהּוּ. מִתְקַנּוּ צְרִיִּשָׁה צִיִּים, וּמִתְחַמֵּר
שֶׁהֲרִגְלֵיו צִיָּךְ יוֹדַע צו, אֲבָל חָמור אֲבוּס אִינוּ מַעֲנִין
צַעֲלֵיו עַד שִׁיִּחְלִינוּ, וְיִשְׂרָאֵל לֹא נִתְפַקֵּחַ לִידַע כְּשׁוֹר
כְּשֶׁקְרָאֲתִיו יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שֶׁמֶךְ (נְרָאִישׁ לֵה י) וְהוֹדַעְתִּיו
קָלָת חוֹקוֹתַי, וְהֵם עוֹצְוֵי כְּדַמְפּוֹרֶשׁ צִיחֻקָאֵל (כ ז)
וְאוֹמֵר אִישׁ (אֵת גְּלוּלֵי) [שְׁקוּלִין] וְגו'. וְאִף לְחַמֵּר
שֶׁהוֹלְאֲחִים מִמְּנִירִים וְהֶאֱחָלְמִים אֵת הַמֶּנֶן וְקִרְאֲתִי אֹתָם
עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הִתְבוּנָנוּ כְּחָמור. (ס"א אִינוּ). דְּבַר
חֵמֵר, יָדַע שׁוֹר קוֹנְהוּ, מִכִּיר הַשׁוֹר קוֹנְהוּ לְהִיּוֹת מוֹרָאוֹ
עָלָיו, לֹא שִׁינָה מִה שְׁגוֹרְתִי עָלָיו, לֹמֵר אִינוּ מוֹרָשׁ
הַיּוֹם, וְחָמור לֹא אִמֵּר לְצַעֲלֵיו אִינוּ עוֹטֵן הַיּוֹם. וְמֵה
אֲלוֹ שֶׁנִּבְרָאוּ לְשִׁמְשִׁכֶם וְאִינֶם לֹא לְקִיבּוֹל שֶׁכֵּר אֵם יִזְכוּ,

וְלֹא לְשִׁלוֹם פּוֹרַעְנוֹת אֵם מוֹטָאִים, לֹא שִׁינָה אֵת
מִדַּתָּם שְׁגוֹרְתִי עָלֵיהֶם, וְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵם זֹכִים מִקְצֵלִים
שֶׁכֵּר וְאֵם מוֹטָאִים מִקְצֵלִים פּוֹרַעְנוֹת: לֹא יָדַע. לֹא
אֲבוֹ לִידַע וְיָדַעוּ וְדַעוּ צַעֲקָב, וְעַמִּי לֹא נִתָּן לִבּוֹ
לְהִתְבוּנָן: (ד) הוּי. כֹּל הוּי שְׁנִמְקָרָא לְשׁוֹן קוֹבֵל וְקִינָה,
כְּאִדָּם הַגּוֹנֵם מִלְּבוֹ וְזוֹעֵק אֶתְהָ, אֲלֵא שִׁישׁ מֵהֵם
מוֹעֲטִין שֶׁהֵם לְשׁוֹן זַעֲקָת קִרְיָאֵת קוֹל, כִּמּוֹ הוּי הוּי
וְנָסוּ מֵאֲרִיךְ לְפָנָן (זְכִירָה צ י) וְתַרְגּוּמוֹ אֲכַלּוּ לְשׁוֹן
הַכְּרוּהוּ. הוּי יֵשׁ לְזַעֲקוֹ עַל גְּוֵי קְדוֹשׁ הַנְּהַפֵּךְ לְהִיּוֹת גְּוֵי
מוֹטָא, וְעַם שְׁנֵאֲמַר צוֹ כִּי עִם קְדוֹשׁ אֵתָה (דְּנִיִּים ו ז)
נִהַפֵּךְ לְהִיּוֹת עִם כְּבֵד עוֹן: עִם כְּבֵד עוֹן. כְּכַדוֹת
עוֹן. פְּגָדָה, אִדָּם שֶׁהוּא כְּבֵד, פִּישְׁנִיט צַלַּע"ו. פְּגָדָה, שֵׁם
דְּבַר שֶׁל כְּכַדוֹת, פִּישְׁנִיטוֹמ"א צַלַּע"ו, וְדַבּוּק עִם מִיבַת
עוֹן:

מצודת דוד

הלא אף השור יודע ומכיר את בעליו אשר קנהו,
ונשמע הוא אליו, והחמור הזה עם שהוא סכל ביותר,
עם כל זה יודע הוא מקום האבוס של בעליו והולך
שמה להנאתו: לא ידע. לא אבו לדעת אותי להיות
נשמעין לי: עמי. עם שהמה עמי ואני בעזרתם, עם
כל זה לא יתבונו לדעת מה טוב להם, כי הלא בשמעם טוב הארץ יאכלו, ואינם אפילו כחמור הזה המכיר
בטובה: (ד) הוי. הנביא מתאנח וקובל על ישראל, שהיו מאז גוי קדוש ונהפכו להיות גוי חוטא: עם כבד עון.
מאז היו עם קדוש, ונהפכו להיות עם כבד עון:

מצודת ציון

אבוס. הוא המקום המיוחד למאכל הבהמות. וכן אם
ילין על אבוסך (איוב לט ט): (ד) הוי. המלה הזאת היא ענין
קריאה בין לצער בין לשמחה. כמו הוי אחי והוי אחות
(ירמיה כג יט), וכמו הוי ציון המלטי (ירמיה ג יא): כבד. ענין
רבי. כמו עמך הכבד הזה (מ"א ג ט):

רד"ק

שיש בהם לרחק מן הנוק ולקרב אל התועלת, יכירו
מי שייטיב להם תמיד, והם הבעלים, ושבים לביתם
ולמקום מאכלם כשבאים ממלאכתם. ואין פירוש קוניהו
קונה אותו ברמים לבד, אלא המגדלו ועושה לו
צרכיו תמיד, וכן אביך קנך (דברים לב ו), וכן אמר
קונה שמים וארץ (בראשית יד יט). ופירוש "אבוס"
מקום מאכל הבהמה, והוא בצר"י בשקל אטון (עי'
משלי ז טו), והוא אחד בסמוך ובמוכרת. והנה אלה
הבהמות, אף על פי שהם בהמות מכירים המטיב

מדרשי חז"ל

רבתינו: כיצד מלקין אותו, כופה את ב' ידיו על
העמוד, וחזן הכנסת עומד ואוחז בכגדיו, אם נקרעו
נקרעו אם נפרמו נפרמו, עד שמגלה את לבו. והאבן
נתונה מאחוריו, וחזן הכנסת עומד עליה ורצועה של עגל

בידו כפולה וכו'. תנא: רצועה היתה של חמור, כדררש
ההוא גלילה, ידע שור קוניהו, אמר הקב"ה יבוא מי
שמכיר אבוס בעליו, ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס
בעליו. (מכות כג.).

וְחָמוֹ בְּנִישָׁא בְּחִירָא
וְאֶסְנִיאוּ חוֹבִין אֶתְפְּנִיאוּ
בְּזַרְעָא רְחִימָא וְאֶבְאִישׁוּ
אֶתְאֲמַר לְהוֹן בְּנִין
חִבִּיבִין וְחִפְּלוּ אוֹרְחֵתְהוֹן
שְׁבִקוּ יָת פּוֹלְחָנָא דְּוֵי
קִצּוֹ פְּרַחְלַת קִדִּישָׁא דְּ
מִסְתַּפְּלִין לְמִימַר עַל מוֹ
וְכָל לֵב דְּוֵי: וּמִשְׁאָר עַ

זרע מרעים. והם היו זרע
בנים. היו להקב"ה נהפכו למו
נזורו אחר. אין נזירה בכל ו
וכן הוא אומר וינזרו מקדשי
נזיר אחיו (נבאשית מט כו),

מצודת ז

מרעים. רשעים: נאצו. הוא נ
נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ז
כמו אשר נזורו מעלי ימוקאל י
מורך הישר. וכן סורר ומורה
מכאוב. כמו על ערש דוי (פסלים
נקרא שטחות הרגל, וכמו שנק

לעשות סרה. רוצה לומר עשי
בשכילה לקינו: כל ראש ז

בשקל מלך, עבד, והוא א
מרעים. אינו אומר על האב
שהם זרע המרעים לעצמם ב
זרע ברוכי ה', וכן הם בנים מ
הכעיסו: את קדוש ישר
בנפלאותיו ובנקמותיו אשר
עזבוהו: נזורו. בשקל יכלו, כ
ישראל (ויקרא כב ב), כלומר נב
אחורנית מעבודתו. או פירושו
פנים, כמו שאמר (ירמיה ז
לפנים, ותרגם יונתן וחזרו לפ
להיות נזורו מבנין נפעל כשי
טז ז, נסוגו מענין זר. ויונתן ו
העונש ולא לענין המעשה, ט
וגו': (ה) על מה תוכו. לא תי

זרע מרעים בנים משחיתים
כזמן שאתם נוהגים מנהג בני

וְחָטוּ פְּנֵי־שָׂא בְחִירָא וְאִסְגִּיאוּ חוֹבִין אֲתַפְנִיאוּ בְּזַרְעָא רְחִימָא וְאִבְאִישׁוּ אֲתַנְאֵמַר לְהוֹן בְּנִין חֲבִיבִין וְחִפְלוּ אוֹרְחַתְהוֹן שְׁבָקוּ יַת פּוֹלְחָנָא דְיִי קִצּוּ בְּדַחֲלַת קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וּבְדִיל עוֹבְדִיהוֹן בִּישׂיָא אִסְתַּחֲרוּ וְהוּוּ לְאַחֲרָא: הֲלֵא מִסְתַּפְלִין לְמִימַר עַל מַה לְקִינָא עוֹד מוֹסְפִין לְמַחְטִי וְלֹא אֲמַרִּין מָא דִּין פֶּל רִישׁ מְרַע וְכָל לֵב דְיִי: וּמִשְׁאֵר עֲמָא וְעַד רִישָׁא לִית בְּהוֹן דְּשָׁלִים בְּדַחֲלַתִּי פּוֹלְהוֹן סְרְבִין וּמְרַדִּין

רש"י

זרע מרעים. והם היו זרע צדק ה' (לקמן ס"א ט): בנים. היו להקצ"ה נהפכו למשחיתים: נאצו. הרגו: נזורו אחר. אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישות, וכן הוא אומר וינזרו מקדשי בני ישראל (ויקרא כ"ג), ויזר אחיו (צדאס"ט מט כ), אף כאן נזורו נסוגו

מצודת דוד

זרע מרעים. מאז היו זרע ברוך ה', ונהפכו להיות זרע מרעים: בנים משחיתים. מאז היו בני אל חי (הושע ב א), ונהפכו להיות בנים המשחיתים את דרכם: נזרו אחר. פרשו מה' ללכת לאחור, כאדם הממאן לשמוע דברי המדבר אליו: (ה) על מה תוכו. על העבירה עצמה שלקיתם עליה, על העבירה ההיא בעצמה תוסיפו עוד לעשות סרה. רוצה לומר עשיתם שוב העבירה ההיא בשבילה לקינו: כ"ר ראש פח"י. הלא על ידי ההכאה נחלה כל הראש וכל הלב, ומדוע לא תקחו מוסר:

מצודת ציון

מרעים. רשעים: נאצו. הוא מושאל על הבזיון. וכן כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א כ"א): נזורו. ענין הפרשה. כמו אשר נזורו מעלי (יחזקאל י"ט: ה) סרה. ענין הסרה מדרך הישר. וכן סודר ומורה (דמס"א י"ט): ד"י. ענין מכאוב. כמו על ערש ד"י (מהל"ט מא"ד): ו' מכף רגל. כן נקרא שטחות הרגל, וכמו שנקרא שטחות היד כף יד: לעשות סרה. רוצה לומר עשיתם שוב העבירה ההיא בשבילה לקינו: כ"ר ראש פח"י. הלא על ידי ההכאה נחלה כל הראש וכל הלב, ומדוע לא תקחו מוסר:

רד"ק

אתם מוכים: כי עוד תוסיפו סרה. ולא תחשבו כי האל הוא המכה אתכם על עונותיכם, אלא תלכו בקרי ותאמרו כי הרע בא עליכם דרך מקרה ולא עונש עונותיכם. ויש מפרשים על מה תוכו, מה יועיל הכות אתכם כי לא תוטרדו בזה, כי עדיין אחר המכות תוסיפו לחטוא, ולא תוטרדו על ידי המכות. וסרה שם תואר, כלומר דרך סודרת ומעונות: כ"ר ראש פח"י. לא תחשבו אם האל יתברך מכה אתכם, ותאמרו דרך מקרה נפלו החלאים הרעים על כולכם. אין זה כי אם על עונש עונותיכם, כי כל ראש מזומן לחולי וכל לבב ד"י, כמו שאמר בתוכחות משה רבינו ע"ה יככה ה' בשגעון ובעורון ובתמהון לבב (דברים כ"ח כ"ח): (ו) מכף. כמו שכתוב בתוכחות יככה ה' בשחין רע על הברכים ועל השוקיים אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך (שם פסוק לה):

מדרשי חז"ל

אתם נוהגין מנהג בנים אין אתם קרויים בנים, דברי ר' יהודה. רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרויים בנים

בשקל מלך, עבד, והוא אחד בסמוך ובמוכרת: מרעים. אינו אומר על האבות, אלא עליהם אומר שהם זרע המרעים לעצמם במעשיהם הרעים, היפך זרע ברוכי ה', וכן הם בנים משחיתים דרכיהם: נאצו. הכעיסו: את קדוש ישראל. שנתקדש בתוכם בנפלאותיו ובנקמותיו אשר עשה באויביהם, והם עובוהו: נזורו. בשקל יכלו, מענין וינזרו מקדשי בני ישראל (ויקרא כ"ג), כלומר נבדלו מהאל והלכו להם אחרונית מעבודתו. או פירושו שהפכו לאל עורף ולא פנים, כמו שאמר (ירמיה ז כ"ד) ויהיו לאחור ולא לפנים, ותרגם יונתן וחזרו לפולחני קדל וגו'. ויתכן להיות נזורו מבנין נפעל בשקל שדים נכונו (יחזקאל ט"ז ז), נסוגו מענין זר. ויונתן תרגם נזורו אחר לענין העונש ולא לענין המעשה, שתרגם ובדיל עובדיהוֹן וגו': (ה) על מה תוכו. לא תעלו על לבבכם על מה

זרע מרעים בנים משחיתים. בנים אתם לה' אלהיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויים בנים, אין

בל
על
ש
חמ
ליס
לא
לז
נה,
הס
הי
שון
גוי
זו
זות
שס
יבמ
אם
ענין
חות
ענין
כיר
זון.
הם
זלה
ולא
כי
הם
הי
מע.
על
זואר
דרש
ז מי
אבוס

האשה נקנית פרק ראשון קידושין

אחת היא. משמעות שמיין בין צד בין ככלי: מבני אהרן. דכמי (ויקרא כ) לא יקרחו קרחה בראשם גבי אמור אל הכהנים: דכי כתיב קרא. בני אהרן: בשותק קרא. מהך ג"ש גבי ישראל: בראשם. האמור אלל כהנים מה מ"ל דלפי שנאמר בישראל בין עיניכם משמע

תורה אור

אחת היא אביי אמר היינו מעמא דאיסי דגמרי קרחה קרחה מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף כאן פטורות ואי סבירא לן דכי כתיב קרא בבולי עניינא הוא דכתיב נשותוק קרא מיניה וותיב בכ"ו וואא אמניא ומה *כהנים שריבה בהם כתוב מצות יתירות בני אהרן ולא בנות אהרן ישראל לא כ"ש אי לאו ג"ש הוא אמניא הפסיק הענין השוא נמי נימא הפסיק הענין ואי משום ג"ש מביעי ליה *לכרתניא לא יקרו וכול אפילו קרא ארבע וחמש קרחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה *לחייב על כל אחת ואחת בראשם דכ"ה ת"ל לפי שנאמר לא תהונדרו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים מעין לרבות כל הראש תלמוד לומר בראשם לחייב על הראש כבין העינים ואין לי אלא כהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתירות ישראל מעל נאמר כאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה כאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים אף להלן חייב על כל קרחה וקרחה יחייב על הראש כבין העינים ומה להלן על מת יאף כאן על מת א"כ נכתוב קרא קרח מאי קרחה שבעת מינה נרתי רבא אמר היינו מעמא דאיסי דיליף בין עיניכם מתפילין מה להלן נשים פטורות אף כאן נשים פטורות ורבא מאי מעמא לא אמר כאביי קרח קרחה לא משמע ליה ואביי מאי מעמא לא אמר כרבא אמר לך תפילין גופיהו מהבא גמר לה *מה להלן מקום שעושים קרחה בגובהה של ראש אף כאן מקום הנחה בגובה הראש ובין לאביי ובין לרבא האי בנינים אתם מאי דרש ביה האי מיבעי *לכרתניא בנינים אתם לה' אלהיכם בזמן שאחתם נוהגים מנהג בנינים אחרים קרויים בנינים אין אתם נוהגים מנהג בנינים אין אתם קרויים בנינים דברי ר' יהודה רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרויים בנינים שנאמר

סמוך לפדחת: ומה להלן. בישראל על מנ דהתם כתיב למת: א"כ. דלהך מילתא למודה אתא: נכתוב. נמרויהו קרח מאי קרחה הוא ליה כג"ש ימירה למדרש נמי הא: תפילין גופיהו מהבא גמירי. כלומר ה"ש דכ"ו עיניכם מיבעי ליה למגמר מקום תפילין מהבא דלא חייבא בין עיניכם ממש דהיינו על פדחתו אלל יליף מבין עיניכם דקרחה דמקום שער דנלאו מקום שער לא משכחמ קרחה והיינו למעלה מפדחתו: ובין לאביי ובין לרבא. דנפקא להו פטורא דנשים מקרא אחרינא נשים אתם מאי דרשי ניה: וכ"ת סבלי הוא דמקרו בני. כשאין בהם אלל טעות הוא דמיקרו נשים אלל כשהם רשעים דלית בהו הימנותא לא מקרו נשים: משחיתים. דהיינו עבודה זרה דכתיב (דברים ז) פן תשחיתון ועשייתם פסל וגו': בני מעליא לא מקרו. עוד לעולם: ת"ש. דהדרי מקרו בני לא מי ע"י טעוה: ברתני' הסמיכות כו'. אינה סומכת ואינה מניפה ואינה מגשח מנחה ופסלו היא כהגת אין העבודה כשרה זה להגיש מנחה נקטת מערבית דרומית כמשפטה דמנין לה כפ"צ דטוטה (דף ד) ואינה קוממת ומקטרת ואינה מולקת עוף ואינה מקבלת דם ואינה מזה דם טהאת העוף חוץ מסוטה ומירה שהם מניפות מנחתן בעלמא בין כהנות בין ישראליות שמנחתן טעונה חנופה כדעלים ובגמ' יליף לה: גמ' אל בני ישראל. דיקרא וכתוב כהווא עניינא וסמך ידו: דבר אל בני ישראל והניף. כלו את אהרן המקריב את זמנו שלמו וכתיב כהווא עניינא *והניף: הקרב אותה. מהאי קרא נפקא לן הגשה כפ"צ דטוטה (ע"ג): איתקש מליקה להקטרה. והא מעיטנא נשים מוהקטירו אורו בני אהרן: ה"ג

(לעיל כ"ה ע"ג)

חטת כ. ספרי פ' וראה ת"כ פ' אהור

הגהות הב"ח (ה) תוס' ר"ס ספרי ור"כ פון ספרי

(מנחות לו)

(על ספרי)

דמיה דנשים לז טוטה

ה"כ פ' אמור ר"ס לז שריונין ז"ה מגינה טו: שילין ס"ה ת"כ פ' ז' מנחת ס"ה

ויקרא ג

אי לאו ג"ש ה"א הפסיק הענין. וז"ל הכי חסין ארעתי למימר הכי הא מפיקין לעיל (דף נה) מפאת שחיה בכל תשמים ולא אמר דקרחה שכתוב בפרשה ראשונה קודם כל תשמים הפסיק הענין לפאה זקן וכ"ש דקאי אקרחה שהיא ראשונה בפרשה קרובה יותר

לכני אהרן דכתיב בפרשה ועוד קשה דח"ק דמתניין הכי פליג אקרחה דקאמר במתני' חוץ מכל תקוף וכל תשמים ולא קאמר וכל יקרו וכל אפילו מפאה אמר לעיל דקאי דכני אהרן כ"ש דקאי אקרחה דקרובה לכני אהרן וי"ל דס"ל דכני קרחה דלע"ג שהיא קרובה לכני אהרן הפסיק הענין משום דכתיב (דברים יד) כי עט קרום אינה דמרבך נשים ואפילו בישראל ומפ"ש בגמרא דלא הפסיק הענין: א"כ קן ליתוב קרא קרח. פי' וליקון את האמור של זה בזה הוא משקי כמה מליטו ולי משום דריבא כהו מליט יתירות אין לט לחלק מלוא אחת שלט מולין כהנים ובש"ה דהדיא דודאי גוף המלוא לא הייט לומדים אלל פירוש המלוא גמרי שפיר מהדי: תפילין גופיהו מהבא גמריין לה. וז"ל ומה בכך מ"מ יליף קרחה מתפילין דאין ג"ש למתא ועימא מה תפילין נשים פטורות כ"ג גבי קרחה וי"ל דשמא לא נגמרה ג"ש אלל לאשמועינן מקום אחת תפילין וקשה לה"ס אחתי אין מניין תפילין בכל הראש כי היכי דקאמר קרחה בכל הראש ושמא להכי מהאי האי בין עיניכם דהוא מלי למכתב בראשית ואע"ג דגבי קרחה כתוב בין עיניכם ואפ"ה קרחה בכל הראש וי"ל דלונגמר ג"ש נכתב:

הסמיכות והתנופה וההקטרה נראה דמאבסות ואין לי דמיי בכהנים ואתו קרתי בגמ' למטוטי טהות אלל סמיכות ומטפות איירי בישראל:

הקבלות והזאות. והאלכה דהולכה בכלל קבלה שגרי מן והקריבו הכהן נפקא כמו קבלה וזיקקה בכלל הזאה *וא"ס אחתי אינטריך קרא בגמרא למטוטי נשים תיפוק ליה דלוטו מ"ע שהזמן גרמא הוה שגרי

ואין לזוין טהות אלל ביום כדכתיב (ויקרא ז) ביום זבוח קרבן קרבניהם וי"ל דמ"מ אינטריך קרא למטוטינה ולמפסל קרבן כגשים דאי לאו קרא לא הוה ידעינן שהעבודה פסולה בהן להכי אינטריך קרא למטוטי למימר דמחללי עבודה ועבודתן פסולה מיהו חסמיכה קשה אחתי אינטריך קרא למטוטינה דהא עבודה לא תחלל כהי כלומר בלא סמיכה ויקאמי אין הקרבן פסול כדן ואם נעשה סמיכה כגשים לא מופסל קרבן כדן וי"ל דמ"מ אינטריך קרא למטוטי דס"ל משום דכתיב וסמך ושמך איתקם סמיכה לשחיטה מה שחיטה כשרה דגמא דרתיא ודתיא

עין מש
גרי סמ
שצד ב ג מ
ש"ס
ג י ומי ס"ו
תפילין ה"א
א"מ ס"ה ס
שצד ד מ"ה פ
מסע
ל"ה ס סמט ע"ן
שצד ה מ"ה י
סלס
שצד ו מ"ה פ
כ"ה
סלס
שצד ז מ"ה פ
סוטה כל
ו"ס מלכות
הקטנה ה"ב
שצד ח מ"ה פ
מלכות
הקטנה סלס
מל' מירוח סל

מוסף רע
ת"ל קרחה.
ישראל הוא נכ
בראשם מה
לאו דוקא קאל
דחא ודאי ל
משום דהוא
קרחה כל דהו
מירש קר דה
בראשם משמע
שלי שומר כו'
לא
ישראל כתיב
יקרו כהנים
על בין ה
בראש סמך
(ש)
ואין לי דמיי
הראש אלל
דהוא כהנים
(ש)
דבר אל בני
וסמך. ח"ס י
מסע קרבן לה'
כהווא ענינא
(מגינה ע"ג).

גליון הש"ס
ר"ס ר"ס ספרי
וא"ס אחתי אינטרי
בראש ס' ח"ס
בני אהרן:

ר"ס ח"ס מנחה
ר"ס יח ו"ס ספרי
וס כפ"ח

ים אלו ב"כ
 י. לך שאראך
 יל. מגדים יש
 ינ. שנים דודי
 יז. של עולם
 יח. ממה שגזרת
 יט. יא דנקט בא
 כ. דחק אטו לא
 כא. זקים בתורה
 כב. שבת גרמה
 כג. היותו קשה
 כד. ו כל מגדים
 כה. אצל בוראה
 כו. שהכל מוסב
 כז. א על שכו
 כח. ידיה תחת
 כט. ו כל מגדים
 לו. לאמר בא
 לא. הדחק וכ"ת
 לב. ישנים דודי
 לג. שיותר ממה
 לד. י וקיימתים
 לה. הכי על כל
 לו. כל מגדים
 לז. שהעדפה
 לח. ובר
 לט. ל כי א"ה
 לו. טוב העה"ב
 לז. די שיעסקו
 לח. הם ישראל
 לט. דפה שע"י
 לו. ושעבוד
 לז. ואם כל
 לו. נמל וטורח
 לח. זעק"ב שם
 לו. עק"ב ר"ב
 לז. זעקביו הם
 לו. יהם זוכים
 לח. אים לשוף
 לו. שהעדפנו
 לח. נמי לבעל
 לו. היות קיומן

ע"י הדחק שמסרנו עצמנו בכמה צרות ואיך יכון
 שתספרו עמנו בטוב העה"ב ישתק' הדבר ומעתה
 מצינו טוב טעם ודעת למאמרנו מ"ט עה"ב לא
 הקנה אלא על ידי יסורין דמן הדין יצאו מזונותיה
 תחת מעשה ידיה אף בהעדפה אבל ע"י שהוא
 טורפן ביסורין בעה"ז ועוד מעדיפים כטובם בכל
 יום תמיד הדר דינייהו בהעדפה שע"י הדחק דהוי
 לעצמה וזוכין לעה"ב מדירהו ודייק לה מקרא
 שפיר כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות
 מוסר שבהצטרף תוספת נר מצוה ותורה אור עם
 תוכחות מוסר יושג את דרך עץ החיים :

76 ועוד

שוב אשוב להניף ידי יד כהה בטעם ג'
 מתנות ע"י יסורין והיה בהניח הנח"ה
 סוכר"ת שענין היסורין הם באים על ישראל
 להורות שהם בניס למקום ואת היותר דינם
 כעבדים וכמ"ש בדברים רבה פרשת עקב ז"ל אמר
 הקב"ה לישראל בני לא תהיו סבורין שאני עושה
 אתכם בעה"ז כעבד שאדונו מבקש למכור אותו
 קוריסון פירוש ביוקר ולפיכך מאכילו ומשקהו כדי
 שיהא גדול ושמן ויפה תואר אלא בניס אתם ואני
 מביא עליכם יסורין שתכינו את לבבכם אצלי ע"כ
 ודבר זה מקרא מלא הוא וידעת עם לבבך כי כאשר
 ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסוך. ובכן נבא אל
 הענין תורה וא"י ועה"ב כל א' מהנה היה מקום
 לעז לא"ה לומר שאף על פי שרעים וחטאים המה
 מ"מ הא קי"ל לא תהוי באעבורי אחסנתא אפי'
 מב"ב לב"ט ואיך העביר תורה וא"י ועה"ב שנוגע
 לעשו שהוא בכור ונוטל פי ב' כנו' במאמר אהבתי
 אתכם אמר ה' כנו"ל אכן הקדים הוא יחברך
 להוכיחן ביסורין כאשר ייסר איש את בנו לא עשה
 כן לכל להודיע כי אין דין בניס רק לישראל עם
 קרובו וא"ה אפילו בסוג בניס רעים לא היו אלא
 כעבדים ולית בדידהו דינא דאעבורי אחסנתא ולא
 אמרו אלא לבן בין הבנים לא לעבד בין הבנים
 ח"ו. ועד"ז יש להמתיק עוד טעם הג' מתנות תורה
 וא"י ועה"ב באופן אחר והוא כי הנה מתנת התורה
 לכאורה לא היה בה דין זכיה כי ארוכה מארץ מדה
 ורחבה מני ים וכמ"ש לכל תכלה ראיתי קץ וכו'
 והו"ל כדבר שאינו קצוב ואינו ידוע. וכתב
 הרמב"ם פ"א מהלכות מכירה ז"ל חייב עצמו
 בדבר שאינו קצוב כגון שאמר הריני חייב לזון
 אותך או לכסות אותך ה' שנים אעפ"י שקנו מידו

לא נשתעבד שזו כמו מתנה היא ואין כאן דבר
 ידוע וקצוב וכן הורו רבותי ע"כ. ואף דלגבי קב"ה
 הנותן כביכול היא התורה דבר קצוב הא מיהא
 לגבי ישראל דבר שאינו קצוב דכיון דכל טעמא
 הוי משום דלא סמכא דעתיה בעינן שיהא הדבר
 קצוב לכ' וכמו שנראה מדברי המפרשים שהביא
 ה"ה פ"ד מהלכות מכירה לענין אין אדם מקנה
 דשלב"ל דאפילו שהלוקח מתנה וסבור שיש
 ברשותו כיון דהמוכר יודע שאין לו ולא סמכא
 דעתיה לא ומינה נראה ודאי איפכא דהיכא
 דהמוכר יודע שיש לו ואמר ללוקח שאין לו
 ואדעתא שיקנה ליתן לו נתן מעותיו לא קנה כיון
 דלא סמכא דעתיה דלוקח שסבור היה שלא היו
 ברשותו וה"נ דכוותא דנתי דלגבי קב"ה סמכא
 דעתיה דהוי דבר קצוב הא מיהא ישראל לא סמכא
 דעתייהו כלל כיון דלדירהו אינו קצוב וא"כ אין
 המתנה כלום על כן הוכיח אלהים להקדים להם
 יסורין לקבלתה להורות כי כאשר ייסר איש את בנו
 ה' מיסרם והואיל ויש להם דין בניס מדינא קא זכו
 והענין עפ"י מה שכתבתי בעניתי בתשובה א'
 לחד צורכא מרבנן על עסקי צוואה א' שכתב האב
 לבנו ושדו בה נרגא בכמה אנפי ובכללם כתב
 שצוואה ההיא אין בה מועיל גם כן משום שהקנה
 לו דבר שאינו קצוב דאינו מועיל לדעת הרמב"ם.
 ואני כתבתי לו כזה ששגה בחוזה דנראה לע"ד
 דע"כ ל"ק הרמב"ם דאין קנין כדבר שאינו קצוב
 אלא באיניש דעלמא אבל אב לגביה בריה
 משתעבד. וראיה לזה מ"ש בפ' מי שמת אמ"ר
 יוחנן המזכה לעובר לא קנה ואם תאמר משנת'
 הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו והר"ב
 המבי"ט בתשו' ח"ב סימן קל"ז כתב כשם שדעתו
 של אדם קרובה אצל בנו ומקנה לעובר שאינו
 בעולם כך מקנה לבנו דשלב"ל מה"ט גופיה
 שדעתו של אדם קרובה אצל בנו ע"כ. א"כ כ"ש
 דבר שאינו קצוב דעדיף מדשלב"ל דהא רוב
 הפוסקים חלוקים על הרמב"ם בזה וסברי דאדם
 מקנה דבר שאינו קצוב לכל אדם כן נלע"ד פשוט
 אשר עפ"י שטה זו יפורשו הכתובים במזמור פ"ט
 הוא יקראנו אבי אתה וכו' לעולם אשמור לו חסדי
 וכו' ושמתי לעד זרעו וכו' לפי שהיה הדבר דבר
 שאינו קצוב וגם מזכה לעובר מלכות לזרעו על כן
 וודף קדים לאמר הוא יקראני אבי אתה וכו'

ספר שארית יעקב
 גרמני י. זקב אלאבי 183

ונתבאר במקומו כאורך. ואל זה אביט רמז הכתוב אספרה אל חוק ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילידתיך שאל ממנה ואתנה גוים נחלתך ואחזתך אפסי ארץ והכונה כמ"ש בשוחר טוב אספרה אל חוק כבר הדברים מסופרים הן בחוקה של תורה בני בכורי ישראל. ולפ"ז בא הכתוב כנ"ט למה הגזים הוא יתברך בקוראו לישראל בשם בן בני בכורי ישראל שהיה הדבר לזכותם לנחלה בלי מצרים לאמר שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ואחזתך אפסי ארץ שעם היות דבר אשר אין לו קצבה המתנה קיימת וכן התורה עם היות דבר אשר אין לו קצבה ובפרט תורה שבע"פ עכ"ז הואיל ויסורין כרוכים בה כאשר יסור איש את בנו זה יספיק להודיע דיזכו בה דודאי אב לגבי בריה אפילו כדבר שאינו קצוב. וזה יספיק ג"כ טעם למתנת עה"ב ע"י יסורין כי גם במתנת עה"ב תרתי אתנהו בה דבר שאינו קצוב ואינו ידוע כי עין לא ראתה ובע"י שיהא הדבר קצוב לתרווייהו למוכה ולזוכה (וגם שישראל בעה"ז הו כמזכה לעובר ועדיין לא באו לעולם הבא מיקרו ואיך מזכה להו כיון שהם דבר שלב"ל) אשר על כן להוציא מלב המינין האומרים אין עולם אלא א' ועה"ב אין לישראל בו זכיה ע"כ מקדים להם ביסורין שהם הוראה עצומה שדין בנים יש להם לאביה' שבשמים ובכן יעידו הכל דיש להם בעה"ב כיון שהוא מתנהג בהם כאב עם בנוי ככל ואב לגבי בריה מקנה דעתו של אדם קרובה אצל בנו כאמור. ומתנת א"י יפה נדרשת גם היא עד"ז למה באה ע"י יסורין כלפי מ"ש מורי זקני הרב בעל אהבת עולם בפי' והארץ לא תמכר לצמיחות וכו' כתב הרב ז"ל שלא יזכו ישראל בארץ רק על היותם נקראים בנים למקום דאם כעבדים הא קי"ל הכותב נכסיו לעבדו יצא לחירות ונהג ישראל שהוא יתברך הכטיח' לתת להם את הארץ ונתן להם שטר על זה הוא התורה שכתב מתנת הארץ אך שייר לעצמו ירושלים למ"ד ירושלים לא נתחלקה לשבטים ולמ"ד נתחלקה הרי שייר לעצמו ח"ל ואיכא למימר דכל דנחית לשוורא אמרי' לדידיה נמי שייר ולא קנו על כן הגזים הוא יתברך בקוראו לישראל בשם בן בני בכורי ישראל לומר דבכל גוונא קנו הארץ קנין גמור כדין הכותב לבנו שזוכה בכל

גוונא אף ששייר אביו גביה ע"ש ביאור הכתוב יפה יפה אשר עד"ז יומתק עוד הכתוב הנ"ל בדרך ב' ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי אספרה אל חק ה' אמר אלי בני אתה שאמרו בשוחר טוב אספרה אל חק כבר הדברים מסופרים הן בחוקה של תורה בני בכורי ישראל שהוא ענין למ"ש ואני נסכתי מלכי הם ישראל שהכדילם כמה שהקנה להם ציון הר הקדש וכ"ת נסיכות מה זו עושה אחר ששייר שאר ארצות ומן הדין כל דנחית לשוורא אמרי' לדידיה נמי שייר ולא קנה לז"א אספרה אל חק ה' אמר אלי בני אתה כבר הדברים מסופרים הן בחוקה של תורה בני בכורי ישראל דלגבי הבן בכל גוונא מקנא קני בין שייר ובין לא שייר ועוד הרחב פיך ואמלאהו שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ואחזתך אפסי ארץ ולך קני קני וחזק פטיר מכל ערעורי: &

ואל זה אביט כונת המקרא בירמיה ג' ואנכי אמרתי איך אשיתך. בבנים ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים ואומר אבי תקראי לי ומאחרי לא תשובי ואיכא למידק היכי תליא הא בהא שיאמרו בפהים אבינו אתה על אודות מתנת הארץ ואשר לא ישובו מאחרי ה'. אכן הוא הדבר אשר דברנו כי עיקר קניית הארץ אע"ג ששייר אינה אלא מטעם שהם בנים לז"א ואני אמרתי איך אשיתך בבנים לומר בקשתי מציאות להראות לכל שאתה בבחי' בן ואתן ל"ך ארץ חמדה ארץ מיוחדת ונחמד' ולא ח"ל הבלתי נבחרת ואומר אבי תקראי לי ומאחרי לא תשובי שאם תשובי מאחרי ולא תעשי רצוני תקראי בשם עבד והדרא ארעא דאיכא למימר מדנחית לשוורא לדידיה נמי שייר ולא קנו זה תימה כי ראתה ענין מתנת הארץ בשויר דע"כ מדינא דבן זכתה בה ולא לקחה מוסר לומר אבי אבי ומאחריך לא אשוב אלא אכן בגדה אשה מרעה וכו' כדמפרש ואזיל. ויתקרב אל זה מאמרן ז"ל בספרי פ' תבא ז"ל ויביאנו אל המקום הזה זה בהמ"ק או יכול זה א"י כשהוא אומר ויתן לנו את הארץ הזאת הרי א"י אמורה ומה ת"ל ויביאנו אל המקום הזה הרי זה בהמ"ק ע"כ והאדם יראה לעינים קושי המתרגש במאמר הלז דלמה היפך הכתוב סידרן של דברים וכתב תחילה ביאת מקום ולבסוף ביאת הארץ וכבר דשו ביה עצומים וכן רבים אמנה ע"פ אמות הקודם יעלה מן הישוב

שאו כלפי מה שאמרו במדרש לי מקדש ז"ל אמר הקב' אביכם שנאמר בנים אתם שנאמר כי הייתי לישר וישרה אצל בניו לכך נאכ בתוכם ע"כ. אמור מעה הוא יתברך לשכון כבו גדולה שישראל הם בכד לא היה הוראת בהמ"ק ז' ביד ישראל כיון שהיה ומדנחית לשוורא לא קנו סמא בידייהו להורות לכ ואע"ג דאיכ' שוורא ז' הכתוב וביאנו אל המקום עדות יש שנתן לנו את שויר שלא נתן לנו אלא ארצות עכ"ז מתנה גמור וזה טעם הכתוב וידעו איש את בנו ה' אל כי ה' אלהיך מביאך אל עמך כאב אצל הבן הו והוא מ"ש דא"י אינה ומעתה ע"פ קוטב דרום לענין סדר היום אשר חו שכלב השתיקן למרגליכ ממצרים אפילו יאמר לו פירש הרמ"ז כפל עלה נ מי שהעלנו ממצרים כמ' מא"מ זה סימן שנעלה א מאי שיאטיה דיציאת מ ע"פ רכנו יראה בהקדיני אמאז"ל ועברתי בארץ נ של ישראל שנגלה הקב' טומאה לגאלם וכו' וז' נטמא וצ"ל כמ"ש התו נטמא הוא יתברך לקנו בנים למקום וכהן מיטמ אינו מן הקדשי איך נטמ ולהרוג בכוריהם דכהן שם כונת המקרא בפי' ש ואם מאן אתה לשלח כ' כלומר כיון שהוא בני

ובזה אמרתי לפרש מאמר המדרש (ויק"ר פל"ה ס"א) משבתי דרכי ואשיבה רגלי אל ערוסיך (ההלים קיט נט), אמר דוד רבנו של עולם בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מוליכות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. הכוונה בזה כי דוד המלך היה מחשב והולך לילך למקום פלוני ולבית דירה פלונית, לעסוק עם צרכי הגשמיים לחזוק ותועלת הגוף, אמנם כיון שגם כאשר עסק בעניינים אלו היתה כוונתו שיעיל לתורה ולתפלה, זכן היה נחשב כאילו גם באותו זמן נמלא בצמי כנסיות וצבתי מדרשות.

וזה יש לרמוז במאמר המשנה והתקן עצמך ללמוד תורה, היינו גם כשאתה עוסק בצרכי עצמך דהיינו צרכי הגוף, תהיה כוונתך שיהא גופך מתוקן ללמוד תורה, ואז כ"ל מעשיך יהיו לשם שמים, היינו שגם העסק בצרכי הגוף יהיו דינם כמו דברים שבקדושה לשם שמים.

*

ג והתקן עצמך ללמוד תורה וכו', וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

יבואר על פי מה שכתב א"י זללה"ה זייטנב לז (פי' דברים) דלפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל (מו"נ ח"ג פ"א) שהאיש אשר לא יסור שכלו מה' תמיד תהיה ההשגחה צו תמיד, והאיש אשר תפנה מחשבתו מה' חסור ההשגחה ממנו, עי"ש. אם כן מי שהוא דבוק בה' תמיד הוא מושגח מה' וזכה להשראת

השכינה, וגם לכיון הלכה לאמינתו, על דרך שדרשו על דוד המלך (סנהדרין ג:) וה' עמו (שמאל"ה י"ז), מלמד שהלכה כמותו, עכ"ל.

והנה איתא בשו"ע (או"ח סימן רל"א) בכל מה שיהנה בעולם הזה לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הצורא יתצרך, כדכתיב (משלי ג ו) בכל דרכיך דעהו, ואמרו חכמים וכל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה וכו' וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת צוראך או לדבר הגורם עבודתו, ומי שנוהג כן עובד את צוראו תמיד, עכ"ל. וזכן אם האדם עושה כל מעשיו לשם שמים והוא דבוק בה' תמיד, זוכה להשראת השכינה ולכוין לאמינתו של תורה.

ובזה יתבאר המשנה, והתקן עצמך ללמוד תורה, והוא על ידי שכל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו בדבר הרשות תכוין לעבודת הצורא, ואז אם יהיה דבוק בה' תמיד יזכה להשגחת הצורא ולהשראת השכינה, וינצל מכל מכשול וטעות.

*

ד והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך, וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

נדאח בהקדם מה שכתב הרמב"ם ז"ל בשמונה פרקים (פרק ה) מה שאמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים, הוא בכלל מצות אהבת ה', עי"ש שהאריך. והנה מבואר בספרים כי העובד את ה' מיראה נקרא

ברוב"י ר' אהרן ט"ל גי' א"ב

וכשאתה קבע אלא המקום, ע ארך אפים ואלו

כך אהב יונת ל

דברי חסידות י על מנו

וי"ל על פי כ אמר רב

הסומך גאולה קריאת שמע ו ובטור (א"ח ס

והמעם בזה י (דף י

אין מלאכי השר מכירין בלשון ל מימה הא אפי יודעים, ולשון ו במס' ברכות

בעיניהן להזקק בני אדם זרכי שמונה עשרה, שאינם מצינים מוקקין לבק?

(יג) הוי זהיר בקריאת שמע. לקרותו בעונתו. וכן בתפלה, להפלה כל תפלה ותפלה בעונתה: קבע. כאדם שיש עליו חובה דבר קבוע, ואומר אימתי אפרוק מעלי חוב זה. אי נמי קבע, כאדם שקבוע לו לקרא פרק אחד פרשה אחת, שאומר אותה בקריאה

לב אהרן

ובל מעשיך יהיו לשם שמיים. י"ל על פי מה שכתב א"י זללה"ה בייטב פנים (שוג אשיב אות כח) בענין העבודה על מנת לקבל פרס, דתלוי בפלוגתא (ראש השנה כח). אי מצות זריכות כוונה או מצות אין זריכות כוונה, דלמ"ד מצות זריכות כוונה זריך שיכוין לנחת ידי חובתו בלתי לשמו יתצרך לעשות לו נחת רוח, ולא להנחת עצמו בשביל קבלת פרס וכדומה, ולמ"ד מצות אין זריכות כוונה, אפילו כשמכוין בשביל קבלת פרס נמי יאל ידי חובת מצוה, דלא גרע מאילו נעשה בלא כוונה כלל דינא, עכ"ד.

בבחינת עזר, על דרך הכתוב (מלאכי א ו) ואם אדונים אני איה מורא, והעובד את ה' מאהבה נקרא בבחינת בן. ובכן מי שכל מעשיו לשם שמים נקרא בבחינת בן.

והגה כתב האלגאזי בשארית יעקב (פי' שלח עמוד רכט) כי מה שזכו ישראל לתורה שבעל פה, הוא מחמת היותם בבחינת בניים למקום, כי התורה שבעל פה ארוכה מארץ מדה, והוי דבר שאינו קבוע, ולשיטת הרמב"ם (פי"א מה"י מנרה הט"ו) לא שייך קנין בדבר שאינו קבוע. אמנם אף לשיטת הרמב"ם מכל מקום אב לבנו מקנה אף דבר שאינו קבוע. ובכן מה שזכינו לקבל תורה שבעל פה, הוא משום שיש לבני ישראל דין בניים למקום, ואב לבנו מקנה אף דבר שאינו קבוע, עכ"ד.

והגה רבי יוסי מרא דשמעתתא דמשנה זו ס"ל במס' פסחים (דף קיד:) דמצות זריכות כוונה, ואם כן לדידיה אסור לעשות על מנת לקבל פרס, ולכן לשיטתיה אזיל ואומר וכל מעשיך יהיו לשם שמים, כלומר שכל מעשה המצוה זריך להיות לשמה בלי שום פניה וכוונה לצורך עצמו כלל.

*

משנה יג

הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה. הקשו המפרשים הא קריאת שמע ותפלה הן מצות הכרחיות לכל אדם, ובמסכת זו הזהיר על

ועל פי זה יבואר מאמר המשנה, והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך, והוא תורה שבעל פה שהיא ארוכה מארץ מדה ולא שייך בה קנין, והוא על ידי שיהיו כל מעשיך לשם שמים, שאז יהיה בבחינת בן להקב"ה, ויזכה להשגת תורה שבעל פה ולקנות אותה הגם דהוי דבר שאינו קבוע.

*